

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti
Katedra za ruski jezik i književnost

Diplomski rad

Особенности интерпретации и художественного перевода Фазилы Искандера на примере рассказа «Летним днем»

Studentica: Tea Pejar

Mentorica: dr. sc. Natalija Vidmarović, red. prof.

ak. god.: 2015/2016.

Zagreb, siječanj, 2016.

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti
Katedra za ruski jezik i književnost

Diplomski rad

The characteristics of interpretation and artistic translation of Fazil Iskander exemplified by the short story "One day in summer"

Studentica: Tea Pejar

Mentorica: dr. sc. Natalija Vidmarović, red. prof.

ak. god.: 2015/2016.

Zagreb, siječanj, 2016.

Содержание

1. Введение.....	1
2. Творческие языковые приемы Фазиля Искандера.....	2
3. Эзоповское письмо в рассказе «Летним днем».....	5
4. Фазиль Искандер как национальный писатель.....	9
5. Проблемы перевода рассказа «Летним днем» с русского языка на хорватский.....	12
6. Заключение.....	15
7. Перевод рассказа «Летним днем» / „Na ljetni dan”.....	16
8. Список источников и литературы.....	46

1. Введение

Фазиль Искандер является одним из редких советских писателей, который сопротивлялся власти и все-таки не покинул страну. Он всегда жил в Советском Союзе, даже во время, когда из-за его романа «Маленький гигант большого секса» в 70-х годах ему запретили печататься. Искандер является выдающимся писателем XX века, и в этой дипломной работе я буду исследовать его творчество, точнее только один рассказ, который является хорошим примером стиля и иллюстрации характеристик творчества Фазиля Искандера.

Сначала речь пойдет о метафорах в рассказе «Летним днем» и так называемом эзоповском письме. Мы пытаемся показать, на каких уровнях существует метафора и с какой целью автор пользуется ей.

Потом обратим внимание на национальность самого писателя, который родился в Абхазии, но почти всю жизнь прожил в Москве. Особенно обратим внимание на то, как она проявляется в его творчестве и попробуем ответить на вопрос: является ли Искандер действительно русским национальным писателем?

В конце работы посмотрим, как идеи писателя можно передать в переводе. Возможно ли перевести этот рассказ таким способом, чтобы у хорватского читателя он вызвал те же самые ассоциации, как и у русского?

Надо упомянуть, что эта работа по объему является небольшой, и в рамках этой работы невозможно исследовать его творчество на всех уровнях. Рассказ «Летним днем» является комплексным, полным ассоциаций, и ответить на эти вопросы можно только частично.

2. Творческие языковые приемы Фазиля Искандера

Фазиль Абдулович Искандер родился 6 марта 1929 года в городе Сухум в Абхазии. Его отец был выслан из СССР очень рано, поэтому Искандеру пришлось жить у родственников по абхазской линии. Писатель окончил сухумскую школу с золотой медалью и поступил в Московский библиотечный институт, а в 1951 году перевелся в Литературный институт имени Горького, который окончил в 1954 году. После окончания института Искандер стал сотрудником газет «Брянский комсомолец» и «Курская правда», а в 1956 году переехал в Сухум, став редактором в абхазском отделении Госиздата.

Его первый рассказ был напечатан в 1956 году, и с тех пор Искандера регулярно печатали в различных изданиях. Первый его сборник стихов «Горные тропы» на русском языке опубликован в 1957 году в Сухуме. Искандера печатали в журналах «Литературная Абхазия», «Юность», «Неделя» и «Новый мир», где была опубликована его первая повесть «Созвездие Козлотура».

В 1979 году из-за публикации повести «Маленький гигант большого секса» в неподцензурном альманахе «Метрополь», изданном в США, Искандер несколько лет был отлучен от советской печати. Только в середине 80-х годов появились его новые рассказы. Фазиль Искандер опубликовал многочисленные стихи, рассказы, повести, романы и его произведения переведены на большинство европейских языков. По сюжетам его произведений было снято множество фильмов.

Фазиль Искандер был членом Центральной ревизионной комиссии Союза писателей СССР (1986-1991), сопредседателем секретариата правления СП СССР (1991), народным депутатом СССР от Абхазской АССР (1989-1992), членом комиссий по Государственным премиям России, по правам человека и по помилованиям при президенте РФ, совета по культуре и искусству при президенте РФ.

Фазиль Искандер награжден орденами «За заслуги перед Отечеством» III (1999), II (2004) и IV (2009) степеней, орденом «Честь и слава» I степени Абхазии (2002). В 2011

году Искандер стал лауреатом литературной премии «Ясная Поляна» имени Л. Н. Толстого и обладателем премии правительства России за сборник «Избранные произведения». Писатель живет и работает в Москве¹.

Детство в Абхазии сильно повлияло на писателя и на его творчество. В 1957 году, когда Искандер начинался как поэт, опубликован его первый сборник «Горные тропы». Уже в стихотворениях, как и позже в его рассказах, видно, что в его творчестве сочетаются «уникальность личного опыта и вечность народной мудрости»². Помещая своих героев в Искандеровскую Абхазию³, с точки зрения взрослого человека, он повествует как ребенок, открывая таким образом абсурдность жизни.

Хотя Искандер родился в Абхазии и хотя рос среди абхазской культуры и языка, он всегда был русским писателем. Его произведения полностью написаны по-русски и он сам считает себя русским писателем: «Я — безусловно русский писатель, много воспевавший Абхазию. По-абхазски я, к сожалению, не написал ничего. Выбор русской культуры для меня был однозначен»⁴.

Искандер стал известным после публикации романа «Созвездие козлотура» (1966), в котором бессмыслице пропагандистской кампании сопротивляется сама жизнь. Этим романом Искандер приобрел любовь своих читателей и всенародную известность. В то же самое время именно этот роман обозначает, что его стиль изменяется. Искандер уже довольно развился как писатель, и начался более серьезный период его творчества. Его герои обсуждают все более и более серьезные темы и жизненная философия самого писателя проявляется более четко.

Именно в тот период написан рассказ «Летним днем». Этот рассказ появился впервые в «Новом мире» (1969, No5)⁵, во время когда Искандер уже был известным

1 Вяткин В. Ю., *Биография Фазиль Искандера*, <http://ria.ru/spravka/20140306/998133629.html> (дата обращения 5-ое сентября, 2015 г.)

2 Международный объединенный биографический центр, *Искандер, Абдулович Фазиль*, [https://slovari.yandex.ru/~книги/Кто есть кто в культуре/Искандер Фазиль Абдулович/](https://slovari.yandex.ru/~книги/Кто%20есть%20кто%20в%20культуре/Искандер%20Фазиль%20Абдулович/) (дата обращения 6-ое сентября 2015г.)

3 Вайль П., Генис А., *Сталин на чегемском карнавале*, http://apsnyteka.org/540-vail_genis_stalin_na_chegemskom_karnavale.html (дата обращения 9-ое сентября 2015г.)

4 *Биография и очерк творчества*, <http://faziliskander.com/FI/Biografia.html> (дата обращения 7-ое сентября 2015 г.)

5 Жолковский А., *Летним днем*, http://www.nm1925.ru/Archive/Journal6_2015_4/Content/Publication6_1382/Default.aspx#sdfootnote18anc (дата обращения 7-ое сентября 2015 г.)

писателем, автором сатирического «Созвездия Козлотура» и одним из нового поколения писателей, шестидесятников, пользовавшихся определенной степенью литературной свободы. Но в 1969, через пять лет после того, как сменили Хрущева, что обозначило конец оттепели, во главе Союза был Брежнев, и цензура в литературе снова довольно усилилась. Писателям пришлось разными способами маскировать свои идеи. Некоторые писатели распространяли свои произведения посредством «самиздата» и «тамиздата», но Искандер выбрал другой способ. Он решил воспользоваться самим языком. Так называемое эзоповское письмо, «одним глазом честно глядящее в лицо официозу, а другим – подмигивающее просвещенному писателю»⁶, стало отличительной его характеристикой. Пользуясь метафорой и вторичным значением слов, он уклонился от цензуры, и ему все-таки удалось донести свои идеи до образованной публики. В следующей главе будет анализироваться на каких уровнях проявляется метафора и какими способами автор пользовался в выполнении своей задачи.

6 Там же

3. Эзоповское письмо в рассказе «Летним днем»

Рассказ «Летним днем» состоит из нескольких смысловых пластов. Сначала автор описывает приятную, спокойную обстановку курорта. Местом действия является маленький город, где преобладает хорошее настроение, детская игра, спокойные официанты и безмятежные пляжники. Затем появляется приятный, дружелюбный немец, с которым рассказчик начинает серьезную и даже личную беседу. Немец начинает свой мрачноватый рассказ внутри главного рассказа, но автор в процессе разговора пенсионера с женщиной не позволяет читателям забывать о буколической обстановке курорта. Появляются две линии повествования, которые до самого конца рассказа протекают одновременно, перебивая друг друга. Именно эта «прерывистость сюжетной линии»⁷ присуща стилю Искандера. В рассказе немца речь идет о сопротивлении немецкой интеллигенции нацизму. Немец не поддался давлению гестапо, требовавшего доверительства от него. Эпизод закончился благополучно, и немцу удалось выйти из этой ситуации и из нацистского режима вообще целым и невредимым, но еще более важным является то, что он сохранил свое достоинство и «обыкновенную человеческую порядочность»⁸.

В этом первом, официальном пласте, резко осуждается нацистский режим и возвышается роль Советского Союза, т. е. Красной армии как освободителя немецкого народа. Искандер даже в этот пласт включил хороший, так называемый «добрый юмор»⁹. На первый взгляд «Летним днем» рассказ невинный и даже просоветский. Но если исследовать этот рассказ глубже, можно обнаружить и скрытый, антисоветский слой и тогда видно, что критика нацистского режима является аллегорией: Искандер переносит свое собственное бытие в другой мир и на самом деле советский режим подвергает критике. Интересно, какие приемы использует автор в осуществлении своей

7 Сугян Инна Мамиковна, *Диссертация на тему: Репрезентация авторской позиции в художественных и публицистических произведениях Ф.А. Искандера*, Тверь 2012г, с. 7.

8 Искандер Фазиль Абдулович, *Избранное: Летним днем*, Советский писатель, Москва 1988 г. с. 275.

9 Жолковский Александр, *Летним днем*, http://www.nm1925.ru/Archive/Journal6_2015_4/Content/Publication6_1382/Default.aspx#sdfootnote18anc (дата обращения 7-ое сентября 2015 г.)

сатиры.

Во-первых, очень интересна позиция автора, т. е. репрезентация собственно авторского мировоззрения. В рассказах Искандера большую роль всегда играет рассказчик, выражающий мировоззрение самого автора. По мнению Вольфганга Казана Искандер предпочитает повествование от первого лица, «выступая в роли явно близкого самому автору рассказчика, охотно и далеко отклоняющегося от темы, который среди тонких наблюдений не упускает случая с юмором и критически высказаться о современности»¹⁰. Тем не менее в рассказе «Летним днем» центр внимания уходит с первичного рассказчика и мировоззрение именно немца отражает мысль автора. Таким образом Искандер еще более маскирует своего настоящего рассказчика и охотно отклоняется от темы или, лучше сказать, идеи, которую на самом деле пытается передать публике.

Во-вторых, в период конца 60-х годов Искандер в своих произведениях критикует власть, особенно сталинский режим. Однако, как уже упомянуто, он не может делать этого открыто из-за цензуры. Хотя при Хрущеве начали осуждать политику и режим Сталина, при Брежневле его культ обновляли. Поэтому критику власти он переносит совсем в другой контекст и совсем в другую культуру, и не случайно то, что он выбрал именно культуру, считавшуюся вражеской. Критику германского режима не только разрешали, а даже одобряли, и на первый взгляд не всем читателям ясно, что эта критика относится и к собственному государству. Существуют определенные намеки, что автор к этой критике относится с иронией, а самый очевидный – эта усмешка немца, которая всегда заметна на его лице: «Усмешка усилила асимметрию его лица, и я подумал, что привычка усмехаться таким образом, может быть, слегка стянула в сторону нижнюю часть его в остальном правильного лица»¹¹. В этом произведении немец является олицетворением иронии, которую Искандер разработал несколько лет потом в своем шедевре «Сандро из Чегема»¹².

Кроме этого, интересна позиция автора по отношению к гестапо. В нацистской

10 Казак Вольфганг, *Лексикон русской литературы XX века*, РИК «Культура», Москва 1996 г., с. 187.

11 Искандер, Фазиль Абдулович, *Избранное: Летним днем*, Советский писатель, Москва 1988 г., с. 259

12 Сугян Инна Мамиковна, *Диссертация на тему: Репрезентация авторской позиции в художественных и публицистических произведениях Ф.А. Искандера*, Тверь 2012г., с. 14.

Германии гестапо было организацией, вызывавшей у людей страх. На самом деле, деятельность такой организации знакома русскому читателю в виде КГБ. Искандер своим особым юмором и иронией страх превращает в комизм, а их значение сводит почти к нулю. Конечно, Искандер ни в том случае не делает это открыто. Через мотив охоты он сравнивает работу организации с детской игрой. Первый раз мотив охоты появляется в самом начале рассказа, когда писатель изображает спокойный и теплый день черноморского курорта. «Ловцы монет» играют в странную игру, заключающуюся в том, что им надо сначала уговаривать пляжников, чтобы они бросали монеты, а потом за теми же самыми монетами прыгать с причала. Второй раз, мотив охоты появляется снова как детская игра, но теперь уже в другом контексте, в нацистской Германии, у бюро гестапо – малыши бегают за мячом, что можно тоже считать охотой на мяч. Та детская игра рассказчику показалась странной: «Было странно видеть этих мальчишек, слышать их возбужденные голоса рядом с этим мрачным зданием, назначение которого все в городе знали»¹³ и поэтому она читателю еще более интересна. Третий раз мотив охоты появляется как охота на его душу. Хотя герой испытывал сильный страх во время этой охоты, после окончания войны гестапо потерял свою репутацию и показался даже смешным: «Я как-то разом представил все, что они обещали Германии и что они продолжают обещать теперь, и мне вся наша немецкая история последнего десятилетия показалась чудовищной по своей смехотворности»¹⁴.

Уже упомянуто, что автор пользуется добрым юмором и что он сам смеется над Гитлером. В этом произведении он это делает открыто – анекдотами о Гитлере «ковроде», но также и через отношение немца, который Гитлера считает неграмотным человеком, а «Майн кампф» ничтожной книжкой. Если допустить, что мысли немца являются воплощением мыслей самого автора, тогда эту критику можно читать в контексте СССР того времени, точнее Второй мировой войны, и понять ее как критику Сталина.

Но что важнее всего, автор критикует саму войну, не только войну в России или в Германии, а войну вообще. Спокойный мир приморья родной Абхазии, детскую игру,

13 Искандер, фазиль Абдулович, *Избранное: Летним днем*, Советский писатель, Москва 1988 г., с. 270

14 Там же, с. 284

пляжников на катере, лодки рыбаков, безмятежных официантов, Искандер противопоставляет мрачному миру войны, т. е. страху из-за охоты на душу, смерти одной старой дружбы и смерти вообще.

Однако, несмотря на его мрачность, этому миру присущ тоже хороший юмор, анекдоты, детская игра и спокойный разговор секретаря со своей дочерью в бюро гестапо. С одной стороны, кажется, что спокойную атмосферу черноморского курорта нарушает страх и гибель, но с другой стороны можно сказать, что мрачную среду нацистской Германии восполняют радостные моменты бытия. Это доказательство, что в мире, изображенном Фазилем Искандером, все является неоднозначным, и комическое и страшное, а общий для всех юмор, как «осколки счастливого варианта жизни, хранящиеся в прапамяти человечества»¹⁵.

15 Искандер Фазиль Абдулович, *Кролики и удавы: Поэт*, ЭКСМО, Москва, 2011г., с. 368

4. Фазиль Искандер как национальный писатель

Фазиль Искандер как писатель является интересным исходя из многих точек зрения. Как было указано в прошлой главе, его особый стиль и эзоповское письмо, которым он пользуется, уникален. Однако, с другой стороны, привлекает внимание и национальная основа его творчества. Когда говорят об Искандере, всегда подчеркивается, что он абхазский, но также и русский писатель, как он сам говорит: «Я русский писатель, но певец Абхазии»¹⁶. Проблема, являющаяся темой анализа в этой главе, относится именно к национальным особенностям творчества Фазилия Искандера. Вопрос такой: Можно ли Искандера считать русским национальным автором, если почти все его герои, как и сюжеты рассказов и романов, относятся к Абхазии?

Опираясь на эссе Гоголя «Несколько слов о Пушкине», мы пытаемся сравнить Искандера и Пушкина, который действительно и безусловно был русским национальным поэтом. Пушкина, в самом начале его творчества, интересовали экзотические страны Кавказа, и он с большой страстью описывал Кавказ. Хотя его темы не были тесно связаны с русским бытом, он все-таки русский национальный писатель. Именно Пушкин заложил основы современного русского языка, и его слава до сих пор подтверждает, что он «самый русский» из поэтов. По словам Гоголя,

«Он при самом начале своем уже был национален, потому что истинная национальность состоит не в описании сарафана, но в самом духе народа. Поэт даже может быть и тогда национален, когда описывает совершенно сторонний мир, но глядит на него глазами своей национальной стихии, глазами всего народа, когда чувствует и говорит так, что соотечественникам его кажется, будто это чувствуют и говорят они сами»¹⁷.

Надо тоже обратить внимание, что контекст, в котором жил и сочинял Пушкин, сильно отличается от XX века Искандера. Девятнадцатый век считается Золотым веком русской литературы. Это было время, когда романтизм в Европе уже закончился, но все-таки он повлиял на русских писателей XIX века. Именно в романтизме были заложены идеи о нации и национальном языке, как и о национальном самосознании, и эти идеи

16 Кожемякин Владимир, *Вся Россия – зал ожидания счастья*, http://faziliskander.com/FI/Zal_ozidania_scasta.html (дата обращения 8-ое сентября, 2015 г.)

17 Гоголь Николай Васильевич, *Несколько слов о Пушкине*, <http://feb-web.ru/feb/gogol/texts/ps0/ps8/ps8-050-.htm> (дата обращения 8-ое сентября, 2015 г.)

повлияли на Пушкина.

Вернемся сейчас к обстановке XX века, когда Искандер написал самые известные свои романы и когда написан рассказ «Летним днем», в условиях советского тоталитарного режима. Хотя рассказ является острой критикой режима, все-таки можно сказать что произведения Искандера, как и Пушкина, отражают мысли всего русского народа. Во-первых, Искандер всегда принадлежал народным слоям, так как его мать была крестьянка, хотя его отец был владельцем кирпичного завода. Поэтому Фазилю Искандеру народ всегда был близким. Он хорошо понимает его проблемы и его быт. Но во времена Советского Союза свои идеи он не мог высказывать открыто. В литературе существовала очень сильная цензура, и сама власть выбирала, какие произведения будут печататься. Короче говоря, литература, как и искусство в целом, были утилитарными, на службе пропаганды. Именно поэтому Искандер должен был подчеркивать роль Советского Союза, особенно в войне с Германией, и возвышенного русского народа. Но это, как уже упомянуто, только первый слой.

На самом деле Искандер остро критикует и осуждает режим и культ Сталина, но он этого не может показать. Выбора у него нет и поэтому центральной мыслью рассказа можно считать слова немца:

«История не предоставила нашему поколению права выбора, и требовать от нас большего, чем обыкновенная порядочность, было бы нереалистично. (...) – У нас считается, что героизм можно воспитывать, – ответил я (...) – Не думаю, – покачал он головой, – в наших условиях, в условиях фашизма, требовать от человека, в частности от ученого, героического сопротивления режиму было бы неправильно и даже вредно. Ведь если вопрос стоит так – или героическое сопротивление фашизму, или ты сливаешься с ним, – то, как заметил еще тогда один мой друг, это морально обезоруживает человека»¹⁸.

Однако, несмотря на эту критику, Искандера все-таки можно считать национальным писателем. Когда он осуждает режим, он делает то же самое, что делал и Пушкин: он смотрит глазами всего народа. По этой причине он привлек внимание публики и именно поэтому он скоро заинтересовал широкую читательскую массу.

С другой стороны, если проанализировать рассказ еще глубже, можно заметить, что эта ситуация является довольно обобщенной. Хотя он точно назвал страну и конкретную организацию, в бюро которой действие происходит, читателям много деталей осталось

18 Искандер фазиль Абдулович, *Избранное: Летним днем*, Советский писатель, Москва 1988 г., с. 278

неизвестными. Например, мы даже не знаем имя немца ни название его города ни института. Писатель как будто намекает, что эта ситуация могла произойти где угодно. Еще интересно то, что писатель описывает разрушенную войной страну, беду, голод и страх не России, а именно во время войны вражеской Германии. Искандер как будто хочет показать, что принадлежность той или иной нации является не самым важным. Важно показать, что мы на самом деле люди и поэтому должны относиться к каждому другому человеку с уважением и почтительностью.

Сам Искандер считает, что «гений нации самым слабым, отсталым формам национальной жизни придает самый цветущий вид. В этом, может быть, подсознательно сказывается благородный пафос лечения нации, если это вообще возможно. (...) Национальный гений как бы говорит своей нации: "Подымайся! Это возможно. Я ведь показал, что это возможно!"»¹⁹.

Наконец, можно прийти к выводу, что Искандер стремится именно к этому: лечению наций от ран и вреда, которые нанесла война. На примере русского народа, который простил своим врагам и избавился от ненависти и других отрицательных эмоций, он показал, что это в полной мере возможно. Таким образом он делает свой рассказ актуальным не только в условиях фашизма или социализма, а всегда и везде, потому что война и ненависть, к сожалению, людям не чужды. Поэтому не удивляет, что Искандера перевели на многие европейские языки. В его словах и рассказах многие найдут что-то, напоминающее их собственную жизнь. Искандера можно считать русским национальным поэтом, но он выше этого: он является национальным поэтом всего мира.

19 Искандер Фазиль Абдулович, *Эссе и публицистика*, http://lib.ru/FISKANDER/isk_publ.txt (дата обращения 8-ое сентября 2015 г.)

5. Проблемы перевода рассказа «Летним днем» с русского языка на хорватский

Эта глава исследует проблему перевода рассказа с русского на хорватский язык. Проблема перевода заключается в основном в языках самих, русском как исходном и хорватском как переводящем. Однако при переводе важными являются не только языковые конструкции и лексика. Надо обратить внимание на культуру и разные культурные контексты.

Хорватский и русский языки принадлежат одной языковой группе, и, на первый взгляд, не так трудно передать смысл с одного на другой язык. Но конечно и в таком случае переводчик сталкивается с определенными трудностями перевода, так как у каждого из языков свои особенности. Проблемы появились особенно тогда, когда речь идет о переводе причастий и деепричастий. На русском языке предложение полностью можно выразить одной формой слова, но в хорватском переводе получаются слишком длинные предложения. Например, в предложении: «Склонившись, долго выбирают из нее креветок, выбрасывая за борт шлепающие пригоршни ила» причастие «шлепающие» я перевела словосочетанием «uz pljusak bacaju»: «Sagnuvši se, dugo iz nje vade škampe i uz pljusak bacaju u more pregršt mulja». То же самое причастие, «шлепающий», в другом контексте надо было перевести придаточным предложением: «Звук шлепающегося в воду тела, детские голоса обдают свежестью» переведено как: «Zvuk tijela koje pljuska u vodu i dječji glasovi obuzimaju vedrinom». Иногда причастия можно перевести только придаточным предложением, потому что в хорватском языке отглагольные приложения не подходят. Поэтому причастие «азартно перебивающий» в предложении: «Из воды доносятся азартно перебивающие друг друга голоса мальчишек» снова переведено придаточным предложением: «S mora dopiru dječji glasovi koji uzbuđeno zaglušuju jedan drugoga». В предложении «Рядом с ним возвышалась жена, а внизу, запустив руку в ящик с конфетами и задумчиво роясь в нем, стоял ребенок» появляется причастие и деепричастие. В этом случае мне было надо изменить порядок слов и конструкцию предложений и в переводе получается: «Nadvisivala ga je žena koja

je stajala pored, a ispod je stajalo dijete s rukom spuštеном u sanduk s bombonima po kojem je zamišljeno kopalо».

Иногда надо длинные предложения разделить, но иногда сама длина предложений носит определенное значение. Вот пример, в котором автор хочет передать тревогу и нервозность рассказчика именно конструкцией предложения:

«Помню до сих пор эти несколько мгновений удушающей тишины, громыхание накрахмаленной рубашки и какое-то раздражение на жену за то, что она всегда мне чуть-чуть перекрахмаливала рубашки, и – удивительное дело! – ощущение какого-то неудобства, что я так непочтительно переодеваюсь на глазах этого человека, и сквозь все эти ощущения – напряженно пульсирующую тревожную мысль: не спеши, ничем не выдавай тревоги...»²⁰.

Поэтому такое предложение должно остаться целым:

«Pamtim sve do danas tih nekoliko trenutaka nenasne tišine, šuškanje uštirkane košulje i donekle razdraženost prema ženi zato što bi mi uvijek mrvicu previše uštirkala košulju te – nevjerojatno! – osjećaj određene nelagode jer se tako neuljudno presvlačim pred očima tog čovjeka, a kroz sve te osjećaje – intenzivno pulsirajuću, zabrinjavajuću misao: ne žuri, ničim ne odavaj zabrinutost...»

Предложения иногда носят особый ритм, которого надо сохранить. Надо отметить, что автор иногда использует длинные предложения и чтобы описать приятную обстановку курорта. Например, в предложении: «Освободив кошелку, они ополаскивают ее в воде и забрасывают за корму, стараясь держаться подальше от трала, чтобы близость лодки не пугала креветок» снова появляются причастия и оно переведено как: «Oslobodivši košaricu, ispiru je u vodi i bacaju preko krme nastojeći držati se podalje od kočе da blizina čamca ne bi uplašila škampe».

Что касается лексики, некоторые слова, обозначающие культурные реалии, нельзя переводить, их можно только транслитерировать и объяснить в сносках или перевести описательно. Такими словами являются, например, *китель*, *боржом*... В то же время есть слова, которые надо было перевести соответствующими эквивалентами. Например, слово *четки* может относиться к религиозным четкам, о то же и к вещи, которую можно использовать как развлечение, игрушку. В переводе на хорватский я выбрала слово *brojanica*, потому что оно мне показалось довольно обобщенным. Слово *причал* можно было перевести и словом *pristanište*, имеющим довольно широкое значение, но я выбрала слово *mol*, потому что оно близко хорватским читателям, когда речь идет о

20 Искандер фазиль Абдулович, *Избранное: Летним днем*, Советский писатель, Москва 1988 г., с. 269

летней, морской обстановке, где у пляжа иногда находятся лодки и катера.

Когда речь идет о самом действии произведения, проблем почти не было. Во время тоталитарного режима в СССР, Хорватское, точнее в Югославское государство являлось социалистическим. Хотя цензура в определенной степени существовала, ее невозможно сравнить с цензурой в СССР. С другой стороны, искусство в Хорватии в то время тоже являлось утилитарным, и хорватские читатели могут хорошо почувствовать иронию и сатиру как средство борьбы с властью.

Что касается войны, во Второй мировой войне Югославия не участвовала, но, тем не менее, хорватскому читателю война известна. Речь идет об освободительной Отечественной войне с начала 90-х годов. Хорватский народ тоже претерпел ужасы войны и до сих пор пытается освободиться от страха и ненависти, которые вызвала война. Поэтому идеи Фазиля Искандера, выраженные добрым юмором, читателям близки. Как и среди русской публики, и на хорватских читателей эти идеи могут воздействовать благотворно. Его произведения могут помочь вылечить любую нацию. Слова Искандера являются актуальными и спустя 25 лет с момента публикации и это является доказательством того, что Искандер не только русский национальный писатель, а писатель, который смотрит глазами всего народа, несмотря на национальную принадлежность.

6. Заключение

В самом конце работы можно прийти к выводу, что рассказ «Летним днем» является очень сложным. Хотя на первый взгляд в нем описан невинный, простодушный мир маленького туристического города, его главный герой, немецкий физик, вносит в этот мир небольшой, но все-таки мрачный эпизод из своей жизни. При этом Искандер так убедительно описывает все ситуации, как будто он сам присутствовал на беседе в гестапо. Как показало исследование Жолковского, на самом деле речь идет не о личном опыте Искандера, а о событии, которое рассказано ему Чуковским и Рассадиным о том, как их пригласили сотрудничать с КГБ²¹.

Интересно то, что Искандер пользуется личным опытом и опытом своих знакомых, чтобы создать мир совсем иной, а в то же самое время очень близкий русскому читателю. В этой работе обработана только часть совокупного значения самого рассказа. Его можно анализировать на нескольких уровнях, и почти каждый его элемент может быть предметом отдельного анализа.

В итоге нашего исследования можно сказать, что умение писателя пользоваться метафорой в создании эзоповского письма доказывает, что он прекрасно владеет русским языком. Он умеет едва заметными аллюзиями, с помощью вторичного значения слов и общего опыта создать комплексный художественный мир, код которого, и читателям, и критикам можно раскрывать без конца. Однако, несмотря на сложность его произведения, у Искандера появилась широкая публика. Это доказательство, что Искандер все-таки умеет приблизить свои идеи «обыкновенному человеку», а факт, что его до сих пор переводят на разные языки, и что его произведения продолжают приобретать большую славу, доказывают, что мир Искандера и его идеи всегда являются актуальными.

21 Жолковский Александр, *Летним днем*,
http://www.nm1925.ru/Archive/Journal6_2015_4/Content/Publication6_1382/Default.aspx#sdfootnote18anc
(дата обращения 9-ое сентября 2015 г.)

7. Перевод рассказа «Летним днем» / „Na ljetni dan”

Jednog vrućeg ljetnog dana sjedio sam nedaleko od mola i jeo sladoled s mljevenim orahom. Takav se tu sladoled prodaje. Metalnu ti čašicu prvo napune tvrdim kuglicama sladoleda, a zatim s vrha pospu mljevenim orahom. Naravno, mogao sam zatražiti da ga ne pospu mljevenim kikirikijem (ako ćemo već biti precizni), no nitko nije pa sam odlučio ne tražiti ni ja.

Mlada prodavačica u snježno bijelom mantilu, naoko hladna, i stoga oku ugodnu, radi šuteći, mirno i ujednačeno. Nitko ne želi mijenjati tu usklađenu ravnotežu. Vruće je, komu se da.

Rascvali oleandri bacaju slabu sjenu na stolove kafića na otvorenom. Kroz njihovo rijetko granje s mora zapuhuje spasonosni vjetrović. Klonuli rozi cvjetovi otpuštaju slatkasti miris truleži. Kroz grane oleandara vidi se more i mol za čamce.

Duž obale s vremena na vrijeme sporo plove čamci ribara. Za svakim se čamcem po dnu vuče koča iz kućne radinosti – košarica na željeznom obruču.

Subota je. Ribari love škampe i pripremaju se za sutrašnji ribolov. Ponekad se čamac zaustavlja i ribar koji sjedi na krmi steže užu i uvlači u čamac košaricu otežalu od mulja i mokroga pijeska. Sagnuvši se, dugo iz nje vade škampe i uz pljusak bacaju u more pregršt mulja. Oslobodivši košaricu, ispiru je u vodi i bacaju preko krme nastojeći držati se podalje od kočice da blizina čamca ne bi uplašila škampe. Plove vrlo blizu obali, jer se po takvom vremenu škampi uzdižu na samu površinu vode.

Na gornjem dijelu mola kupači iščekuju glisere. S mora dopiru dječji glasovi koji uzbuđeno zaglušuju jedan drugoga. Oni mole ili možda prije zahtijevaju od kupača da u more bacaju novčiće. Nevoljko popuštajući pod njihovim nagovorima, kupači s vremena na vrijeme zavilaju kovanice u more. Sudeći po njihovim licima, pognutim nad ogradom mola, ta aktivnost im ne donosi previše veselja. Jedan od derana stalno se udaljava od mola i traži da novčiće bacaju u dubinu. Zabljesnuvši na suncu, novčić nekad poleti prema njemu. Ovdje ga

je teže dohvatiti, zato nema suparnika i on bezbrižno radi sam.

Neki derani skaču za novčićima ravno s pristaništa. Zvuk tijela koje pljuska u vodu i dječji glasovi obuzimaju vedrinom. Kad gliser s kupaćima otplovi od mola, oni derani kojima je pošlo za rukom uloviti nekoliko novčića trče gore i kupuju sladoled. Mokri, drhtavi od hladnoće, glasno zveckajući žlicama pojedu svoju porciju i ponovo trče na mol.

– Je li ovdje slobodno? – začuh muški glas iznad sebe.

Pored mojega stola stajao je čovjek s čašicom sladoleda i presavijenim novinama u ruci.

– Da. – rekao sam.

On je kimnuo, odgurnuo stolicu i sjeo.

Zaokupljen morem nisam primijetio kad je prišao mom stolu. Po izgovoru, po jedva primjetnom razvlačenju riječi, naslutio sam da je Nijemac. Bio je to preplanuo čovjek od nekih pedeset i pet godina, kratke, svijetle, guste kose s frizurom na ježa, malo asimetričnog lica i jarkih očiju.

Jedne od crnomorskih ruskih novina sad je držao u ruci. Neko ih je vrijeme pregledavao, zatim se podsmjehnuo i odloživši novine, prihvatio se sladoleda. Podsmijeh je naglasio asimetriju njegova lica i pomislio sam da je možda navika da se na taj način podsmjehuje blago zategnula u stranu niži dio njegova inače pravilnoga lica.

Zanimalo me čemu se on tamo podsmjehnuo i pokušao sam neprimjetno zaviriti u novine.

– Želite li pročitati? – upitao je živahno, primijetivši moj ne baš spretan pokušaj i ispružio novine.

– Ne. – rekao sam i osjetivši iz njegova tona da mu se duša uželjela druženja, dodao: – Jako dobro govorite ruski.

– Da, – složio se on i njegove žive oči bljesnuše još življe – to je moj ponos, ali ja od mladosti učim ruski jezik.

– Ma dajte? – iznenadio sam se ja.

– Da. – ponovio je on energično i dodao s neočekivanom nestašnošću: – Pogodite zašto?

– Ne znam. – odvratio sam blago suzdržavajući prijateljski izraz, ako ga je, naravno, i bilo na mom licu – Da možete čitati Dostojevskoga?

– Tako je. – kimnuo je i odgurnuo praznu čašicu. Cijelo to vrijeme on je energično operirao nad njom, istovremeno me ne ispuštajući iz vidnog polja svojih živih očiju. Kako bi

kombinirao te dvije radnje, morao me stalno gledati ispod oka.

– Kako vam se ovdje sviđa? – zapitao sam svojega sugovornika.

– Dobro je. – kimnuo je glavom – Evo, doputovao sam sa ženom i kćerkom iako je kod vas sve skupo...

– A gdje su one? – upitao sam.

– Evo čekam da se vrate s plaže. – rekao je i pogledao na sat – Ja sam odlučio danas prošetati po gradu sâm.

– Slušajte, – rekao sam trudeći se suzdržati oduševljenje – jeste li za to da popijemo jednu bocu šampanjca?

– Rado! – odvratio je on dobrodušno i raširio ruke. Ja sam ustao i otišao do tezge.

Tezga od plave plastike i stakla, s blistavim glatkim pregibima, podsjećala je po svojim obrisima prije na leteći tanjur nego na prodavaonicu.

Unutar te plastike i stakla sjedio je barmen i s pastoralnim spokojem jeo palentu sa sirom. Nadvisivala ga je žena koja je stajala pored, a ispod je stajalo dijete s rukom spuštenom u sanduk s bombonima po kojem je zamišljeno kopalo.

– Šampanjac i kilo jabuka. – rekao sam razgledavši izlog.

Jedina konobarica stajala je pored mene naslonjena leđima na rub šanka i jela sladoled. Barmen je posušio ruke krpom i coktajući jezikom posegnuo u bačvu s ledom. Konobarica nije ni okom trepnula na moju narudžbu.

– Stranac. – kimnuo sam glavom u smjeru svog stola.

Barmen mi je odgovorio empatičnim kimanjem i ja sam osjetio kako se njegova ruka zarila dublje u bačvu škripeći stisnutim kockicama leda. Konobarica je bezbrižno nastavila jesti sladoled.

– Reci djeci nek' budu tiši. – začuo sam iza sebe barmenov glas.

Za slobodni stol pored nas sjeli su lovci na novčiće. Derani su bez prestanka udarali laktovima po stoliću. Jedan je od njih svako malo zamahivao glavom ne bi li istresao vodu iz uha, što je kod ostalih izazivalo navale nezaustavljivoga smijeha. Mokri, preplanuli, kože naježene od hladnoće, dječaci su izgledali zdravo i bilo ih je ugodno gledati.

Konobarica je donijela zdjelu s jabukama i bocu šampanjca. Ostavivši zdjelu na stolu, stala je skidati zavijenu foliju s grla boce. Mangupi su za susjednim stolom zamrli iščekujući

prasadak čepa. Tad sam primijetio da nije donijela čaše i zaustavio sam je. Ona se na to nije nimalo uvrijedila i ne dajući se smesti pogreškom, uputila se po čaše. Na njoj se primjećivao izražen osjećaj neovisnosti. Osim toga i skrivena ironija prema svim gostima. To se posebno osjećalo kad se udaljavala, njišući širokim bedrima, ali umjereno, radi osobnog zadovoljstva, a ne zbog drugih.

Vratila se za minutu s dvjema dugim uskim čašama. Čep je otvorila postupno otpuštajući zrak, zbog čega su dječaci, koji su ponovo zamrli u iščekivanju praska, bili razočarani. Nazdravili smo susretu i ispili pune čaše.

– Božanstveno piće. – rekao je Nijemac i energično odložio praznu čašu. Čelo mu se orosilo kapljicama znoja. Šampanjac je zaista bio vrlo dobar.

– Jeste li za vrijeme nacizma živjeli u Njemačkoj? – upitao sam ga kad je razgovor skrenuo na Rommov film „Obični fašizam”, koji je on veoma hvalio. Izgleda da ga je gledao kod kuće još u Zapadnoj Njemačkoj.

– Da, – rekao je on – od prvog dana do propasti.

– Stvar prošlosti – pitao sam ja – što mislite, je li Hitler na svoj način bio pametan ili talentiran čovjek?

– Pametan on nikad nije bio, – odmahnuo je glavom moj sugovornik, blago razvlačeći usnu u stranu – no on je, po mojem mišljenju, imao svojevrsnu hipnotičku moć...

– U kojem smislu?

– Njegove su riječi poticale masu, izazivale kod ljudi određenu političko-spolnu psihozu...

– No, a „Mein Kampf“? – upitao sam ja – Što s tim?

– Po svojoj formi to je tipičan tok svijesti... Samo, za razliku od Joycea, to je tok glupe svijesti...

– Mene ne zanima forma, – pojasnio sam svoje pitanje – mene zanima na koji je način u toj knjizi on dokazivao, pa, recimo, potrebu za uništenjem Slavena?

– U „Mein Kampf” sve je to izloženo kroz maglu, o tom se izravno počelo govoriti tek poslije dolaska na vlast, a knjiga je napisana dvadeset četvrte godine. Sve u svemu, bezvrijedna polupismena knjižica. – dodao je on s prijezirom. Moglo se naslutiti da mu je dosadno govoriti o tome.

– Tako mislite sad ili vam se i onda knjiga činila takvom? – zapitao sam ja.
– I onda sam tako mislio! – odgovorio je mrvicu oholo, kako mi se učinilo, i odmah dodao: – Za što sam zamalo platio...

Zaustavio se, kao da se prisjeća, a možda i razmišlja vrijedi li o tome pripovijedati?

– Jesu li vam dosadila moja pitanja? – upitao sam ja uljevajući šampanjac.

– Ne, ne. – žustro se usprotivio i otpivši nekoliko gutljaja iz čaše, energično je stavio na stol. Čini se da mu čvrstoća te čaše nije uljevala povjerenje.

– Bila je to mladenačka zamisao. – rekao je nasmiješivši se – Dva prijatelja i ja jednom smo se po noći ušuljali na fakultet i tamo razbacali letke. Na njima je bilo navedeno nekoliko očigledno nepismenih citata iz „Mein Kampf“ i pisalo je da čovjek koji slabo poznaje njemački jezik ne može pretendirati na ulogu vođe njemačkoga naroda.

– Pa što se dogodilo? – upitao sam trudeći se ne razotkriti previše svoju znatiželju.

– Spasila nas je shematičnost policijskog razmišljanja. – rekao je on pa je otpivši šampanjac iz čaše, ustao kad je čuo trubu nadolazećeg glisera.

– Odmah stižem. – kimnuo je i brzo se uputio prema molu lako koračajući mišićavim nogama.

Tek sad sam primijetio da nosi šorc.

Za stolom, gdje su dotad sjedili dječaci, sad je sjedio lokalni penzioner. Bio je to mali starac rumenog lica u čistoj svilenjnoj vojničkoj bluzi. Na njegovu stolu stajala je boca *borjomi* mineralne vode i kristalna čašica iz koje bi s vremena na vrijeme otpio po dva tri gutljaja borjoma. Otpio bi, stegnuo usne i prebirući brojanicu, gledao na okolinu s dokonom znatiželjom.

Cijelim svojim stavom kao da je govorio: evo ja sam se u životu pošteno naradio, a sad koristim zasluženi odmor. Volja me piti borjomi, volja me prebirati brojanicu, a ako mi dođe – samo ću tako sjediti i promatrati vas. Ni vama nitko ne smeta da se dobro naradite ne bi li poslije, u svoje vrijeme, mogli koristiti zasluženi odmor kao što ga i ja sad koristim.

Isprva je sjedio sam, ali poslije je s čašicom sladoleda za njegov stol sjela krupna, donekle nemarno našminkana žena s drvenim perlama oko vrata. Sad su žustro raspravljali i u glasu penzionera cijelo se vrijeme osjećala hladnoća intelektualne nadmoći koju je sugovornica bezuspješno pokušavala otopiti zbog čega su se u njen vlastiti glas potkrali

tragovi skrivene uvrede i čak prijekora. No starac, uopće ne obraćajući pažnju na to, uporno se pridržavao svog tona.

Stao sam ih osluškivati.

– ...Japan sad smatraju velikom zemljom. – rekao je penzioner prebacujući nekoliko perlica na brojanici – I osim toga kod njih se susreću vrlo lijepe žene.

– Zato su muškarci ružni. – radosno je prihvatila žena – Četrdeset pete kod nas u Irkutsku vidjela sam mnogo zarobljenih Japanaca, među njima nije bilo ni jednog lijepog...

– Zarobljenici nikad i nisu lijepi. – prekinuo ju je penzioner poučno, kao da u njenoj etnografskoj primjedbi otkriva dublji, psihološki smisao i samim tim svodi na nulu ionako skromnu vrijednost same primjedbe.

– Ali zašto... – usprotivila se žena, no ovaj u svilenj košulji podignuo je prst i ona je zašutjela.

– Istovremeno će Japan u budućnosti biti veliki pokretač agresije – rekao je on – jer je vezan za Ameriku putem bankovnog kapitala.

– Ako mene pitaš, u Americi su svi, izuzev deset posto njih, propalice. – rekla je žena i zbog nečega se bacivši oko na starčeve ruke koje su sad ponovo prebirale brojanicu, dotakla svojih perli.

– Veoma bogata zemlja. – rekao je penzioner zamišljeno i stavio laktove na stol – dva oštra slobodna lakta koja su virila kroz široke svilene rukave.

– DuPontova kći – počeo je nešto pripovijedati, ali se zaustavio sjetivši se razine svoje publike – Znae tko je DuPont?

– Pa onaj isti – smela se žena.

– DuPont je milijarder. – strogo je precizirao starac i dodao – A naspram milijardera, milijunaš se smatra bijednikom.

– Bože! – uzdahnula je žena.

– Dakle ovako, – nastavio je penzioner – DuPontova je kći došla na jedan banket s briljantima vrijednima deset milijuna dolara. A sad se zapitajte, zašto je nitko nije opljačkao?

Starac se lagano zavalio, kao da daje vremena i prostora za bilo kakve dosjetke.

– Zašto? – upitala je žena još uvijek zadivljena bogatstvom milijarderke.

– Zato što ju je pratilo pedeset prikrivenih tajnih agenata, prurušenih u strance plemenitog

podrijetla – svečano je zaključio penzioner i otpio borjomi iz svoje čašice.

– Oni su intimna pisma admirala Nelsona razglasili na sva zvona, – sjetila se žena – tko bi znao što muškarac može pisati ženi...

– Znam, – strogo ju je prekinuo starac – ali to su Englezi.

– Svejedno, to je podlo.

– Vivien Leigh – nastavio je penzioner – nastojala je spasiti čast admirala, ali ništa nije postigla.

– Znam – kimnula je žena – ali ona je, čini se, umrla...

– Da – potvrdio je starac – umrla je od tuberkuloze i zato nije mogla voditi spolni život...

Inače kod tuberkuloze i kod raka – jednom rukom pridržavajući brojanicu, na drugoj je presavio dva prsta – spolni je život strogo zabranjen...

To je zvučalo kao suzdržana opomena. Starac je ovlaš ispod oka pogledao ženu, nastojeći zaključiti o njenom osobnom odnosu prema ovom pitanju.

– Znam – rekla je žena, ne dajući ništa naslutiti.

– Visarion Bjelinski je također umro od TBC-a. – iznenada se sjetio penzioner.

– Tolstoj, moj najdraži pisac – odgovorila mu je na to žena.

– Ovisi koji Tolstoj. – ispravio je starac – Ukupno ih je bilo tri.

– Pa naravno, Lav Tolstoj. – rekla je žena.

– “Ana Karenjina“ – primijetio je penzioner – je najveći obiteljski roman svih vremena i naroda.

– No zašto, zašto je ona bila tako ljubomorna na Vronskog?! – s dalekom gorčinom primijetila je žena – To je užasno, takvo što nitko ne može pretrpjeti...

Gomila kupača popela se na obalu i lijeno raštrkala po ulici. Činilo se da strankinje u kratkim haljeticima imaju osobito duge noge. Prije nekoliko godina nisu im dopuštali da se tako odjevene pojavljuju u gradu, ali sad su se, izgleda, nagodili.

Pojavio se moj sugovornik.

– Zbog nečeg jako kasne. – rekao je on bez osobitog žaljenja i sjeo za stol.

Ja sam ulio šampanjac.

– Eto vam njemačke preciznosti. – rekao sam ja.

– Njemačka preciznost veoma je precijenjena. – rekao je on.

Otpili smo. Uzeo je jabuku iz zdjele i snažno je zagrizao.

– Znači, spasila vas je shematičnost policijskog razmišljanja? – napomenuo sam ja, dopustivši mu da proguta komad koji je odgrizao.

– Da. – kimnuo je glavom i nastavio – Gestapo je prevrnuo cijeli filozofski fakultet, ali iz nekog razloga nas nisu dirali. Zaključili su da je to djelo ruku studenata koji su prema području svojih interesa Hegela mogli usporediti s Hitlerom. Jednog su dana na svim godinama filozofskoga fakulteta oduzeli studentima skripte, ali smo mi te letke pisali izmijenjenim rukopisom i štampanim slovima. Dvoje ih je odbilo dati skripte i odveli su ih s fakulteta ravno u Gestapo...

– Što su učinili s njima? – upitao sam.

– Ništa – odgovorio je on, podsmjehnuvši se svojim asimetričnim podsmijehom – Sljedećeg su ih dana pustili uz velike isprike. Hrabrice su imali rođake na visokim pozicijama. Ujak jednog od njih radio je skoro u kancelariji samog Goebbelsa. Istina, dok se to nije razjasnilo, uspjeli su mu pod okom ostaviti... – učinio je izražajnu gestu šakom.

– Modricu. – sugerirao sam ja.

– Da, modricu. – sa zadovoljstvom je ponovio riječ koja mu se očito izgubila iz pamćenja – I on je tu modricu s ponosom nosio cijeli tjedan. Inače je za Reich bilo svojstveno vraćanje unatrag, najjednostavnijem krvnom srodstvu.

– Je li se to radilo svjesno ili je proizlazilo iz logike režima? – upitao sam.

– Mislim, i jedno i drugo. – rekao je otežući – Dužnosnici Reicha nastojali su odabrati ljude ne samo po krvnim, nego i po zemljačkim vezama. Isti izgovor, zajedničke uspomene na rodni kraj i tome slično kompenziralo im je ono što su kulturni ljudi nazivali duhovnom bliskošću. I da, naravno, potajno uzimanje talaca. Na primjer, nad našom je obitelji cijelo vrijeme visio strah zbog mamina brata. On je bio socijal-demokrat. Trideset i četvrte godine su ga uhitili. Nekoliko smo se godina dopisivali, a nakon toga naša su pisma počela pristizati natrag s pečatom „Adressat unbekannt“, odnosno „primatelj nepoznat“. Mami smo govorili da su ga premjestili u drugi logor bez prava na dopisivanje, ali otac i ja sumnjali smo da su ga ubili. Tako se i ispostavilo poslije rata...

– Recite – upitao sam ja – to vas nije ometalo pri učenju ili radu?

– Izravno nije, – rekao je razmislivši – ali cijelo vrijeme osjećala se neka nesigurnost ili

čak krivnja. Taj je osjećaj teško predočiti riječima, njega treba doživjeti... Katkad bi oslabio, a zatim bi se opet pojačao. Ali nikada nije u potpunosti iščezao... Komplex manje vrijednosti u odnosu na državu – tako bih ja odredio to stanje.

– Izrazili ste se vrlo jasno – rekao sam i izlio ostatak šampanjca. Možda zbog utjecaja pića ili možda zbog precizne definicije, ali ja sam vrlo jasno mogao zamisliti stanje koje je opisao.

– Da biste to još jasnije zamislili, ispričat ću vam jedan slučaj iz svojeg života – rekao je on i coknuvši usnama, odložio praznu čašu na stolić. Vidjelo se da mu se šampanjac veoma sviđa.

– Hoćemo li popiti još jednu bocu? – upitao sam.

– Možemo, – pristao je – ali sada na moj račun...

– Kod nas to ne ide tako. – rekao sam osjećajući neku navalu velikodušne arogancije.

Pridignuo sam praznu bocu i pokazao je konobarici. Ona je motrila radnika koji je čučao pokraj bačve u koju je bila zaronjena posuda sa sladoledom – radnik je hrbatom sjekire razbijao blok leda omotan mokrom jutom. Konobarica je kimnula i preko volje otišla do tezge. Moj je sugovornik zapalio cigaretu te ponudio i meni.

Penzioner je još uvijek razgovarao sa svojom sugovornicom. Ponovo sam osluhnuo.

– Churchill – rekao je on važno – nije priznavao nikakva druga pića osim armenskog konjaka i gruzijskog borjoma.

– A nije se bojao da će mu se osvetiti? – rekla je žena kimnuvši na bocu s vodom borjomi.

– Ne. – odgovorio je miroljubivo penzioner – Staljin mu je dao riječ. A Staljinova riječ, znate li što je to?

– Naravno. – rekla je žena.

– Zanima me – rekao je Nijemac – koja su domaća vina kod vas popularna?

– Čitao sam dopisivanje Staljina s Churchillom, – rekao je penzioner – izuzetna knjiga.

– Trenutno je – rekao sam spontano osluškajući razgovor za susjednim stolom – popularno vino „Izabella“.

– A ne biste mi je posudili da je pročitam? – upitala je žena.

– Nije mi poznato. – razmislivši, odgovorio je moj sugovornik.

– Tu ne mogu, dragocjena je, – umekšavajući odbijanje intonacijom progovorio je

penzioner – ali neku drugu rijetku knjigu svakako. Otkako sam u penziji, skupljam sve rijetke knjige.

– To je domaće seosko vino. – rekao sam – Sad je moderno.

Nijemac je kimnuo.

– A „Ženu u bijelom“ imate?

– Naravno, – kimnuo je penzioner – imam sve rijetke knjige.

– Dajte mi da je pročitam, ja brzo čitam – rekla je ona.

– „Ženu u bijelom“ ne mogu, ali druge rijetke knjige izvolite.

– Ali zašto mi ne možete dati „Ženu u bijelom“? – uvrijeđeno je upitala.

– Ne zato što nemam povjerenja u vas, već zato što je trenutno kod jednog čovjeka. – rekao je starac.

– Moda, to je izvanredna stvar. – odjednom je izrekao moj sugovornik, gaseći opušak o pepeljaru – Dvadesetih je godina u Njemačkoj bio popularan glumac koji je glumio zamaskiran u Hitlera.

– Kako? – nisam shvatio.

– On je predosjetio ili predvidio vanjski izgled koji se morao svidjeti širokoj malograđanskoj publici... A kroz nekoliko godina njegov glumački stil pokazao se prirodnim izgledom Hitlera.

– Vrlo zanimljivo. – rekao sam.

Prišla nam je konobarica sa svježom bocom šampanjca. Nisam joj dopustio da je otvori, već sam sâm primio u ruku mokru, hladnu bocu. Konobarica je odnijela prazne čašice sladoleda.

Strgnuo sam foliju s grla boce i jednom rukom pridržavajući bijeli polietilenski čep, drugom sam počeo odvrtati žicu koja ju je pričvršćivala za bocu. Dok sam odvijao žicu, čep je sve jače i jače pritiskao dlan moje ruke i uzdizao se kao snažno živo biće. Postupno sam otpustio zrak i izlio šampanjac. Kad sam nagnuo bocu iz nje je izletio mali mlaz pare.

Ispili smo punu čašu. Svježa je boca još uvijek bila hladna i bilo je još ugodnije piti iz nje.

– Poslije fakulteta – rekao je on još jednako čvrsto odlažući čašu na stol – primljen sam na institut poznatoga profesora Harza. Tada su me smatrali mladim, moglo bi se reći i obećavajućim fizičarom i primili su me u grupu teoretičara. Znanstvenici našega instituta

živjeli su poprilično povučeno nastojeći se, koliko je bilo moguće, ograditi od okoline. No postajalo je sve teže ograditi se, u najmanju ruku zato što si svaki dan mogao poginuti uslijed bombardiranja američke avijacije. Četrdeset i treće su godine u našem gradu bile razrušene brojne četvrti tako da im čak ni ljubitelji patriotskog Srednjeg vijeka više nisu uspjeli pripisati značaj slikovitih ruševina. Na ulicama grada pojavljivalo se sve više i više invalida s Istočnoga bojišta, sve više i više izmučenih ženskih i dječjih lica, a Goebbelsova propaganda i dalje je trubila o pobjedi u koju – barem u našoj sredini – više nitko nije vjerovao.

Jedne nedjelje, dok sam sjedio u svojoj sobi i čitao jednog od naših romanopisaca iz vremena prije Hitlera, iz susjedne sam sobe začuo glas svoje žene i nepoznatog muškarca. Učinilo mi se da čujem zabrinutost u njenu glasu. Odškrinula je vrata i ugledao sam njeno uzrujano lice.

– Za tebe. – rekla je ona i propustila kroz vrata muškarca. Bio je to neki meni nepoznat čovjek.

– Pozvani ste u institut, – rekao je on pozdravivši me – neodgodiv sastanak.

– Zašto me niste nazvali? – pitao sam zagledajući se u njega. Očigledno, neki novajlija iz administracije, zaključio sam.

– Znaite i sami. – rekao je on višeznačno.

– Ali zašto u nedjelju? – pitala je žena.

– Uprava naređuje, mi ne raspravljamo. – odgovorio je on sliježući ramenima.

Već smo se odavno navikli na detektivsku igru opreznosti kad je u pitanju naš institut i tu se ništa nije moglo učiniti. Ako si trebao nazvati iz jedne sobe u drugu te započeti razgovor s jednim od kolega o ovom ili onom konkretnom problemu, telefon bi se isti trenutak isključio. Smatralo se da nas tako štite od curenja informacija. Sada su se domislili da bi nas o osobito tajnim sastancima mogli obavještavati preko svojih civilnih pomoćnika.

– U redu, odmah. – rekao sam i krenuo se presvući.

– Želite li možda kavu? – pitala je žena. Iz njena glasa osjetio sam da se još uvijek brine.

– Može. – rekao sam i kimnuo joj ne bi li se umirila.

– Hvala. – rekao je čovjek i sjeo u fotelju iskosa pogledavajući police s knjigama. Žena je izašla iz prostorije.

– Ja sam iz Gestapa. – rekao je oslušujući kako su za ženom tresnula vrata u drugoj sobi.

Izrekao je to tihim, bezbojnim glasom kao da se trudi koliko je god moguće suzdržati razornu snagu svoje informacije.

Osjetio sam kako su moji prsti odjednom odrvnjeli i nikako nisam mogao provući gumb kroz rupicu na košulji. Golemom snagom volje prisilio sam se ukočenim prstima provući gumb kroz rupicu i pritegnuti kravatu. Pamtim sve do danas tih nekoliko trenutaka nesnosne tišine, šuškanje uštirkane košulje i donekle razdraženost prema ženi zato što bi mi uvijek mrvicu previše uštirkala košulju te – nevjerojatno! – osjećaj određene nelagode jer se tako neuljudno presvlačim pred očima tog čovjeka, a kroz sve te osjećaje – intenzivno pulsirajuću, zabrinjavajuću misao: ne žuri, ničim ne odavaj zabrinutost...

– Što mogu učiniti? – naposljetku sam se okrenuo prema njemu.

– Uvjeren sam da je posrijedi nekakva sitnica. – rekao je on potpuno bezizražajno, očigledno još uvijek osluškujući drugu prostoriju. Vrata su se u toj prostoriji otvorila, znači žena je donosila kavu.

Pogledali smo se. On je odmah shvatio moje prešutno pitanje.

– Nema smisla brinuti se. – rekao je on i značajno me pogledao.

Kimnuo sam što sam vedrije mogao. Trebalo je pokazati da se ničega ne bojim i da vjerujem u svoj skori povratak. Položio sam marker u knjigu i zaklopio je te ostavio na stolu. Ako je pratio moje ponašanje, tada je ovu gestu morao ocijeniti kao uvjerenost u to da se još danas planiram vratiti svojoj knjizi.

– Znaite, odlučili smo poći. – rekao je on ustajući kad je žena stala kraj vrata s poslužavnikom s kojeg se dimilo.

– Ništa zato, – rekao sam – stignemo.

Uzeo sam šalicu i stojeći ispio kavu u nekoliko vrelih gutljaja. I on je skrnuo. Žena je još uvijek nešto predosjećala, naslućivala je da sam sigurno saznao nešto određenije dok je nije bilo i sad je pokušavala uhvatiti moj pogled.

Ničim nisam odgovarao na njene poglede. Zatim je gledala njega, a on je tim više ostajao nedokučiv. U njegovu je liku ona osjećala nekakvu neuhvatljivu tajnovitost, ali je nikako nije mogla definirati. Moguće da se radilo o tajnovitosti agenta osiguravajućeg društva. Tamno plavi kišni ogrtač pridavao mu je donekle mračnu eleganciju.

– Ali doći ćeš do ručka? – pitala je ona kad sam odložio čašu na poslužavnik. Do ručka je

ostalo još otprilike četiri sata.

– Naravno. – rekao sam i pogledao ga.

Kimnuo je, kao da potvrđuje moju pretpostavku, ili kao da mi odobrava to što sam se uključio u igru.

Kad smo izašli van i udaljili se od kuće, zaustavio se i rekao: – Ja idem prvi, a vi idite za mnom.

– Na kojoj udaljenosti? – pitao sam i sâm se začudio svojem pitanju. Već sam se trudio živjeti po njihovim uputama.

– Dvadesetak koraka. – rekao je on – Pričekat ću vas kraj ulaza.

– Dobro. – rekao sam i on je krenuo naprijed.

U mojem životopisu postojale su dvije blatnjave točke. Bili su to ujakova sudbina i letci. Bilo mi je jasno da o ujaku znaju sve. Ali što znaju o letcima? Otad je prošlo šest godina. No za njih stvari nemaju rok trajanja i oni ništa ne praštaju. Nije se valjda netko od ostalih izlanuo? Ja sam o tome pričao samo s jednim čovjekom, s mojim starim školskim prijateljem. Njemu sam vjerovao kao samome sebi. No, možda se netko od ostalih povjerio bliskom čovjeku, isto kao i ja, a taj ga je iznevjerio? Ali ako nešto znaju, zašto me ne odvedu bez okolišanja? Razmišljajući o svemu tome, pratio sam svoga glasnika. On se nimalo nije žurio. S laganim šeširom i tamnoplavom kabanicom podsjećao je prije na dokonog šetača, nego na gestapovca.

Ured Gestapa bio je smješten u staroj obiteljskoj kući, okruženoj velikim platanama. S jedne strane kuća je bila okrenuta na zelenu livadicu, gdje su školarci sad igrali nogomet. Sa strane je ležalo nekoliko bicikala, s ramama od nikla koje su bljeskale u travi. Bilo je neobično vidjeti mališane i čuti njihove uzbuđene glasove odmah uz tu mračnu zgradu, čiju su svrhu svi u gradu znali. Pločnik je na toj strani četvrti bio gotovo prazan jer su ljudi više voljeli ići drugom stranom. Slijedeći svojega vodiča ušao sam u hodnik, osvijetljen poprilično mutnom električnom lampom. Stražara nije bilo pred vratima. Moj me vodič čekao nagnut nad prozorčićem dežurnoga. Vidjevši me, kimnuo je dežurnom prema meni. Ovaj je razgovarao na telefon. Ovlaš me pogledao i spustio slušalicu.

Na stolu pokraj njega stajao je čaj s iskorištenom kriškom limuna. Pomiješao ga je žlicom i srknuo. Krenuli smo niz hodnik, u dubini kojeg se vidjela željezna ćelija lifta. Ušli smo u lift,

on je zalupio željeznim vratima i stisnuo gumb. Lift se zaustavio na drugom katu.

Izašli smo iz lifta i krenuli niz dugi hodnik, osvijetljen mutnim električnim svjetlom. Skrenuli smo u neki bočni hodnik, iz njega u drugi i naposljetku, kad mi se učinilo da hodnici nikad ne završavaju, zaustavili smo se pored vrata presvučenih crnom kožom ili nekim materijalom od umjetne crne kože.

Moj mi je vodič jednim kimanjem glave predložio da pričekam te skinuvši šešir, lagano odškrinuo vrata. No još trenutak prije nego je odškrinuo vrata, nekako se neočekivano svom svojom tamnoplavom kabanicom stopio s crnom siluetom vrata. Taj je hodnik, kao i svi ostali, bio slabo osvijetljen.

Poslije nekoliko minuta vrata su se opet odškrinula i ugledao sam blijedu mrlju lica mogega vodiča na crnoj podlozi vrata. Mrlja je kimnula i ja sam ušao u kabinet.

Bila je to velika svijetla soba s prozorima koji su gledali na zelenu livadicu, gdje su dječaci kao i maloprije igrali nogomet. Nikako nisam očekivao da smo na toj strani zgrade, bio sam uvjeren da je taj kabinet smješten na sasvim drugoj strani. Možda je to slučajnost, no tada mi se učinilo da su me namjerno zbunili. Za velikim golim stolom – osim pribora za pisanje, otvorene fascikle i snopa čistih papira na njemu nije bilo ništa – dakle, za tim je stolom sjedio čovjek tridesetak godina star s uskim, pažljivo obrijanim licem. Pozdravili smo se i on mi je pružio ruku preko stola.

– Sjedite. – rekao je i kimnuo na fotelju. Sjeo sam. Kratko i poprilično nemarno prelistavao je fasciklu koja je ležala pred njim. Stol je bio poprilično širok i bilo je potpuno nemoguće pročitati to što je on listao. No ja sam bio uvjeren da je to moja fascikla.

– Vi odavno radite na institutu? – pitao je on i dalje bezvoljno listajući fasciklu. Kratko sam odgovorio, uvjeren da on o meni zna puno detaljnije nego što pita. Ponovo je prolistao nekoliko stranica.

– U kojem odjelu? – pitao je.

Rekao sam naziv odjela i on je kimnuo glavom i dalje gledajući u fasciklu, kao da u njoj nalazi potvrdu mojih riječi.

– Kako se u institutu odnose prema ratu s Rusijom? – pitao je on ovaj put podignuvši glavu.

– Kao i cijeli njemački narod. – rekao sam.

U njegovim tamnim bademastim očima pojavio se jedva primjetan izraz dosade.

– A konkretnije? – upitao je.

– Znate – rekao sam – da se znanstvenici malo bave politikom.

– Nažalost. – kimnuo je važno i odjednom nadodao ispršivši se: – A znate li da sam Führer nalazi vremena da se zanima radom vašeg instituta?

Njegov se pogled na trenutak zastaklio i u cijelom njegovu držanju pojavila se udaljena sličnost s Hitlerom.

– Da. – rekao sam.

Administracija instituta nam je u povjerenju govorila o tome mnogo puta dajući nam na znanje da smo, kao odgovor na taj izvanredni interes Führera, dužni pokazati nevjerojatnu revnost u svom poslu.

– No ne zanima se samo Führer za vaš rad. – nastavio je on poslije velikodušne pauze, kao da mi je dao da uživam u ugodnijoj strani djela – Za njega se zanimaju i neprijatelji Reicha.

Njegov se pogled ponovo na trenutak zastaklio i on je opet postao nalik Führeru, ovaj put izražavajući svojom sličnošću nemilosrdnost prema neprijateljima Reicha.

Slegnuo sam ramenima. Pao mi je kamen sa srca. Shvatio sam da mu nije poznat slučaj s fakulteta. Ponovo je počeo listati fasciklu pa se neočekivano na jednoj stranici zaustavio i započeo je čitati, iznenađeno podignuvši obrve. U meni se nešto zgrčilo. – „Zna“. – pomislio sam.

– Vaš je dragi ujak, čini se, socijal-demokrat? – pitao je on, kao slučajno otkrivajući malenu trulež na mojoj duši.

Upravo je tako rekao – dragi ujak, a ne ujak, možda time izražavajući prije prijezir nego mržnju prema socijal-demokratima.

– Da. – rekao sam.

– Gdje je on sad? – pitao je i ne trudeći se prikriti neiskrenost u svom glasu.

Rekao sam mu sve što je znao i bez mene.

– Eto vidite. – kimnuo je on glavom kao da intonacijom pokazuje čemu vode beznadno zastarjela patrijarhalna uvjerenja.

No pogriješio sam. Njegova je intonacija označavala nešto sasvim drugo.

– Eto vidite, – ponovio je on – mi imamo povjerenja u vas, a vi u nas?

– I ja imam povjerenja u vas. – rekao sam što je odlučnije moguće.

– Da. – rekao je kimnuvši glavom – Ja znam da ste vi domoljub, bez obzira što je vaš dragi ujak bio socijal-demokrat.

– Bio? – ponovio sam nehotice osjetivši kako me nešto ubolo u grudima. Svejedno nam je ostala neka nada. Čini se da je ovaj put gestapovac rekao nešto što nije trebao. A možda se i pretvarao da je rekao nešto suvišno.

– Bio i ostao. – ispravio se on, ali to je zvučalo još beznadnije. – Znam da ste vi domoljub, – ponovio je on opet – ali to treba pokazati djelom.

– Na što mislite? – upitao sam.

Njegova je ruka, listajući fasciklu, gladila sljedeću, još neotvorenu stranicu. Činilo se, on jedva suzdržava zadovoljstvo da je otvori. Ja sam ponovo posumnjao da on zna nešto o onim letcima.

– Pomoći nam pri radu. – rekao je jednostavno i pogledao me u oči.

To nikako nisam očekivao. Očito je moje lice pokazalo strah i gnušanje.

– Vi nemate zašto ponovo dolaziti ovamo, – brzo je nadodao – s vama bi se nalazio naš čovjek otprilike jednom mjesečno i vi biste mu govorili...

– Što? – prekinuo sam ga.

– O raspoloženju znanstvenika, o neprijateljskim ili nelojalnim izjavama. – rekao je on odmjerenim tonom i dodao – Nama je potrebna razumna informacija, a ne uhođenje. Ta znate kakvo značenje ima vaš institut.

U njegovu se glasu osjetila intonacija liječnika koji nagovara pacijenta da redovito uzima propisane lijekove.

Gledao me tamnim bademastim očima. Koža njegovog glatko obrijanoga, plavkastog lica bila je tako čvrsto nategnuta da se činilo da mu svaka grimasa, svaki pojedini izraz na njegovu licu zadaje bol, stiže i bez toga prečvrsto nategnutu kožu i zato se trudio održati svoje lice nepokretnim, s izrazom općeg smjera službe.

– U slučaju neprijateljskih izjava – rekao sam spontano usklađujući svoje lice i glas s općim smjerom službe – ja smatram svojim dugom i bez toga dati vam na znanje...

Čim sam to počeo govoriti, u njegovim se očima ponovo pojavio jedva primjetan izraz

dosade i ja sam odjednom shvatio da je sve to – njemu već odavno poznat oblik odbijanja.

– Uzimajući u obzir da je rat. – dodao sam radi vjerodostojnosti. Odjednom mi je postalo lakše. „Znači, to nije prvi put da je čuo odbijanje.“ – pomislio sam.

– Da, naravno – rekao je on bezizražajno i protegnuo se prema telefonu koji je zazvonio.

– Da. – rekao je.

Glas iz slušalice lagano je cvrkutao.

– Da. – ponovio bi on s vremena na vrijeme slušajući glas iz slušalice.

Njegovi jednosložni odgovori zvučali su odlučno i ja sam osjećao da se on preda mnogim igrar državosti.

– On okoliša. – odjednom je rekao u slušalicu i ja sam hotimice zadrhtao – Kod mene. – dodao je on – Dođi.

Odjednom mi se učinilo da je sve to vrijeme na telefonu govorio o meni. Lovac na moju dušu ustao je i prišao trezoru izvukavši iz džepa svežanj ključeva. U to vrijeme u kabinet je ušao čovjek. Nagađao sam da je to onaj s kojim je vlasnik kabineta upravo razgovarao. Pogledao me ovlaš, s nekom usputnom znatiželjom, i shvatio sam da nisu govorili o meni.

Vlasnik kabineta otvorio je trezor i nagnuvši glavu, zagledao se unutra. Vidio sam nekoliko redova fascikli mišje boje s poledinama okrenutima na vanjsku stranu. Bile su vrlo zbijeno prignječene jedna uz drugu. Jednu iz njih dohvatio je s dva prsta i čvrsto je izvukao otuda. Kao da se protivi, fascikla se s mukom izvlačila i u posljednji tren otpustila nekakav piskav zvuk podsjećajući na cvilež uštipnute životinje.

Fascikle su bile tako zbijeno složene da se red odmah vratio kao da tamo nije ni bilo te fascikle. Čovjek je uzeo fasciklu i nečujno izašao iz prostorije.

– Znači, ne želite surađivati s nama? – pitao je smještajući se. Njegova je ruka ponovo kliznula prema neotvorenoj stranici i stala je gladiti.

– Nije u tome stvar. – rekao sam nesvjesno prateći gornju stranicu koja je podrhtavala pod njegovom rukom.

– Ili vam to ne dopuštaju principi vašeg ujaka? – upitao je on.

Osjetio sam kako se u njemu nagomilava oblak nervoze. I odjednom sam shvatio da je najvažnije ne pokazati mu da meni obična ljudska ispravnost ne dopušta da se povežem s njima.

– Nikakvih principa tu nema, – rekao sam – ali svaki posao zahtijeva poziv.
– A vi pokušajte, možda ga imate. – rekao je. Oblak se lagano razvodnio.
– Ne, – rekao sam, razmislivši malo – ja ne umijem skrivati svoje misli, osim toga, ja sam previše pričljiv.

– Urođena mana?

– Ne, – rekao sam – to je osobna odlika.

– Usput, kakav je to slučaj bio na vašem fakultetu? – odjednom je upitao podignuvši glavu. Nisam primijetio kad je prevrnuo stranicu.

– Kakav slučaj? – pitao sam osjećajući kako mi se grlo osušilo.

– Možda da vam napomenem? – upitao je on i pokazao rukom na stranicu.

– Nikakav slučaj ne pamtim. – rekao sam skupivši svu svoju snagu.

Nekoliko dugih trenutaka gledali smo jedan drugog. Ako on zna, – mislio sam – tada nemam što izgubiti, a ako ne zna, nikome ništa.

– Dobro, – odjednom je rekao i dohvatio čisti papir iz hrpe te ga položio pred mene – pišite.

– Što?

– Kako što? Pišite da odbijate pomoći Reichu. – rekao je.

– „Ne zna.“ – pomislio sam osjećajući kako mi se vraća snaga. – „Zna da je za vrijeme mog školovanja bio nekakav slučaj, ali ništa više ne zna.“ – ustanovio sam sâm za sebe šutke likujući.

– Ne odbijam. – rekao sam ja lagano odmičući papir.

– Znači, pristajete?

– Pristajem ispuniti svoj patriotski dug, samo bez tih formalnosti. – rekao sam trudeći se izabrati blaže izraze.

Sada, kada je opasnost od letaka izgleda minula, bojao sam se da se razgovor ne vrati ponovo na tu temu. I iako sam se u trenutku izravnog pitanja gotovo uvjerio da on doslovno ništa ne zna, sada kada je opasnost recimo prošla, bilo mi je gore nego prije vraćati se na to svejedno tamno mjesto. Instinktivno sam se trudio odmaknuti se dalje od njega i osjećao sam da je to moguće jedino pod cijenu ustupka. „Jedino na račun mogućnosti da se probije na drugom mjestu“ – pomislio sam – „odmaknut će se od toga mjesta.“

– Ne, – rekao je on i u njegovu se glasu pojavila nota sentimentalnosti – radije iskreno napišite da odbijate ispuniti svoj patriotski dug.

– Razmislit ću. – rekao sam.

– Naravno, razmislite. – odgovori je on prijateljski i otvorio sanduk u stolu. Iz njega je izvadio cigaretu pa je zapucketavši upaljačem, zapalio. – Hoćete zapaliti? – predložio mi je.

– Da. – odgovorio sam.

Izvadio je iz sanduka otvorenu kutiju i dodao mi je. Uzeo sam kutiju i odjednom zamijetio da je on sam zapalio iz druge kutije, kutije skupljih cigareta. Zamalo sam se podsmijehnuo. Kresnuo je upaljačem i ja sam zapalio. Čak je i u tome, čini se, morao osjećati nadmoć.

Šutio sam. On također. Smatralo se da razmišljam. Šutnja mi je bila ugodna.

– Imajte na umu – odjednom se sjetio on – da naša služba ne zaboravlja materijalni interes.

– A što? – pitao sam. Bio sam spreman razvijati tu temu. Valjalo je uvjeriti ga što je više moguće da me pridobio.

– Plaća nije loša. – rekao je.

– Koliko? – pitao sam postajući sve drskijim. I dalje je valjalo pokazivati da je uspio u meni ugušiti ono što nazivaju inteligentskom predrasudom ispravnosti. U njegovim se očima pojavila neka uvrijeđenost zbog toga što sam ih smatrao škrtima. Činilo se da sam pretjerao.

– To zavisi o plodnosti vašeg rada. – rekao je. Upravo je tako rekao – plodnost.

– Ne, – rekao sam s određenim žaljenjem, kao da procjenjujem svoj budžet – dobro me plaćaju na institutu.

– Ali s vremenom vam možemo dati dobar stan. – rekao je on s određenom strepnjom. Već smo se cjenkali.

– Već imam lijep stan. – rekao sam.

– Dat ćemo vam stan u četvrti s najsigurnijim skloništem. – odvratio je i pogledao kroz prozor – Američki zračni gangsteri ne štede ni žene ni djecu... Pri takvim uvjetima moramo se brinuti o osoblju...

To je bila tipična logika nacional-socijalista. Amerikanci bombardiraju žene i djecu, zato se treba brinuti o životima gestapovaca. Otprilike tri sata trajala je ta opasna igra u kojoj sam

morao pokazati spremnost prikloniti im se, no pretvarati se da me u posljednji trenutak zaustavila malograđanska opreznost ili nekakav drugi razlog, daleko od obične ljudske čestitosti. Jednom me skoro pritisnio uza zid, poprilično logično dokazujući da ustvari ja tako i tako radim na nacional-socijalizmu i da je moj pokušaj da izmaknem izravnom dugu nešto drugo, kao strah od gledanja istini u oči. Izbjegao sam diskusiju. O tom tragičnom pitanju nerijetko se raspravljalo u našoj sredini, razumije se, uvijek u uskom krugu ljudi u koje imaš povjerenja. Našem naraštaju povijest nije ostavila pravo izbora i zahtijevati od nas nešto više od obične ispravnosti bilo bi nerealistično.

Moj se sugovornik zaustavio zamislivši se o nečemu. Ja sam ulio šampanjac i mi smo snova ispili.

– Vi negirate herojstvo? – pitao sam nehотиčno.

– Ne. – oštro se usprotivio – Herojstvo bih ja usporedio s genijalnošću, s moralnom genijalnošću.

– I što s tim? – pitao sam.

– Ja smatram da herojstvo uvijek u sebi sadrži višu racionalnost, praktično djelovanje, a za znanstvenika koji odbija raditi za Hitlera neće čuti dalje od najbližeg odjela Gestapa.

– No nije obavezno izravno odbijati. – rekao sam.

– Tada odbijanje gubi svaki smisao. – primijetio je – Smisao takve geste nitko neće shvatiti, a prazninu koja nastane nakon njegova nestanka, ako uopće nastane, prije ili kasnije ispunit će drugi.

– Recimo da je tako, – rekao sam – recimo da njegov nestanak nitko ne primijeti, radi sebe, radi svoje savjesti može li on to napraviti?

– Ne znam, – rekao je i nekako me čudno pogledao u oči – za takve slučajeve nisam čuo... To je mrvicu apstraktan maksimalizam, karamazovština... Uostalom, znam da kod vas i na herojstvo gledaju drukčije...

– Kod nas se smatra da se herojstvo može odgojiti. – odgovorio sam ja s određenim olakšanjem vraćajući se na jasniju temu. Posljednju minutu osjećao sam da me ne razumije.

– Ne mislim tako, – odmahnuo je glavnom – u našim uvjetima, u uvjetima fašizma zahtijevati od čovjeka, a osobito od znanstvenika, herojsko suprotstavljanje režimu bilo bi nepravilno i čak štetno. Tà ako je pitanje – ili herojsko suprotstavljanje fašizmu ili stapanje s

njim – tada, kako je zamijetio još onda jedan moj prijatelj, to moralno razoružava čovjeka. Bilo je i takvih znanstvenika koji su ispočetka proklinjali našu miroljubivost, a zatim odmahnu rukom i započeli graditi karijeru. Ne, ispravnost je velika stvar.

– No ipak, ispravnost nije mogla pobijediti režim?

– Naravno, ne.

– Pa gdje je tad izlaz?

– U danom slučaju dogodilo se da je izlaz u Crvenoj armiji. – rekao je on nasmiješivši se svojim asimetričnim smiješkom.

– A da je Hitler bio oprezniji i da nas nije napao?

– Mogao je on izabrati drugo vrijeme, ali ne radi se o tome. Radi se o tome da su njegove grozničave pobjede bile posljedica propadanja režima koji bi bez Crvene armije mogao potrajati još jedan ili dva naraštaja. No upravo bi u tom slučaju ono što ja nazivam ispravnošću dobilo još veći smisao kao sredstvo očuvanja moralnih mišića nacije za manje-više prikladan povijesni trenutak.

– No skrenuli smo s teme. – rekao sam – Što se dalje dogodilo?

– Ukratko – započeo je on paleći ponovo cigaretu – otprilike tri sata trajao je lov na moju dušu. Za to vrijeme on je nekoliko puta izlazio i vraćao se u kabinet. Na kraju krajeva obojica smo se umorili i najednom me odveo, kako sam zaključio, svojem nadređenom. Ušli smo u veliku čekaonicu gdje je za stolom na kojem je bilo razmješteno nekoliko telefona sjedila ne baš mlada, punašna brineta. U čekaonici su stajala još tri čovjeka i među njima sam prepoznao onoga koji je došao po fasciklu. Žena je razgovarala na telefon. Razgovarala je s kćerkom. Izgleda da se kći vratila s nekog piknika izvan grada i sad je bez daha prepričavala svoje dojmove. To se osjećalo čak na udaljenosti od slušalice. Bilo je neobično sve to slušati tamo.

Na stolu je zazvonio telefon.

– No dobro, dosta! – rekla je žena i poklopila slušalicu.

Ustala je i brzo pošla u kabinet. Četvero se gestapovaca isprilo. Za nekoliko minuta ona je izašla.

– Uđite. – rekla je i prilazeći stolu, bacila na mene pogled od kojeg mi je postalo nelagodno. Izgleda da samo žena može tako gledati. Hoću reći – tako podlo. U njenu pogledu nije bilo ni mržnje ni prijezira koji se u svakom trenutku mogao očekivati od one četvorice. U

njenu se pogledu vidjela goruća mačja znatiželja prema mojoj utrobi i uvjerenost u domaćina. Možda pod utjecajem umora, no odjednom sam osjetio – još koji trenutak i upravo će ta utroba izići na grlo.

Ušli smo. Bio je to još raskošniji kabinet s još većim stolom opremljenim raznobojnim telefonima i priborom za pisanje u obliku ruševina drevnoga zamka. Za stolom je sjedio krupni muškarac koji je nečim podsjećao na direktora restorana koji cvjeta. Bio je to čovjek smeđe kose u odijelu boje pijeska s jarkom kravatom.

Nikome od nas nije ponudio da sjednemo i mi smo stajali pokraj vrata. Ona trojica bliže stolu, a ja sa svojim pastikom podalje.

– Znači, on se koleba? – gromkim je glasom upitao vlasnik kabineta razgrogačivši oči u nevjerici. – Mladi obećavajući znanstvenik odbija raditi s nama? Ne vjerujem! – Odjednom je uskliknuo i ustao u svoj svojoj veličanstvenoj visini.

Gledao me začuđenim očima, kao da me moli da opovrgnem tu lažnu, a možda čak i zlonamjernu informaciju svojih pomoćnika. Čim je progovorio pomislio sam da oponaša Göringa. Onih je godina to bilo u modi među funkcionerima Reicha, svaki je od njih sebi birao masku nekog od vođa.

– U vrijeme kad se horde Azijata probijaju u svete zemlje Njemačke, u vrijeme kad zračni gangsteri bombardiraju djecu koja ništa nisu skrivila!

Protegnuo je ruku prema prozoru gdje su na onoj istoj livadici još trčala djeca s nogometnom loptom. Vjerojatno već druga djeca, no tada mi se učinilo da je i tu livadicu i tu djecu Gestapo uzgojio upravo kao pokazni primjer.

– Ja ne odbijam... – počeo sam ja, ali me je on prekinuo.

– Ja sam govorio, vi slušajte! – uskliknuo je on. Učinilo mi se da će on u tom trenutku u zanosu skočiti na stol. No na vrijeme se zaustavio obraćajući se ostalim slušateljima – Znači, niste mu uspjeli objasniti njegov dug, niste našli taj jedinstveni ključ kojim je do srži zaključana svaka njemačka duša...

Gledao me svojim kravljim očima i iz njegova sam pogleda shvatio da on kao da traži moj pristanak, čak ne toliko kako bi me pridobio, koliko radi podrške njegovu pedagoškom autoritetu. Postidimo zajedno ove dangube, kao da mi je predlagao.

Krvava luda. – prošlo mi je kroz glavu.

– Gledajte... – započeo sam osjećajući da će me njegova pedagoška lekcija skupo stajati. No na moju sreću vrata su se u tom trenutku odškrinula. On je pogledao prema vratima pogledom bijesne krave. Na vratima je stajala tajnica.

– Berlin. – tiho je rekla kimnuvši na telefon. On je uhvatio slušalicu i isti je tren postalo jasno da smo za njega iščezli s lica zemlje te se čak on sam, pognut nad slušalicom, u skladu s tim nekako smanjio.

Svi smo bešumno izašli u čekaonicu, a iz čekaonice u hodnik. Tajnica nas je već prestala primijećivati.

Lovac na moju dušu i ja vratili smo se u njegov kabinet. Osjetio sam da sam mu postao smrtno dosadan. Osim toga učinilo mi se da je on, kao i drugi njegovi kolege, u dubini duše zadovoljan zbog propalog pokušaja pedagoške lekcije njegova nadređenog. U svakom slučaju, on sa mnom više nije razgovarao.

Potpisao mi je propusnicu, naveo na listiću papira broj telefona i rekao: – Ako odlučite, zovite na ovaj broj.

– U redu. – pristao sam i izašao iz kabineta.

Ne sjećam se kako sam našao put natrag.

Hodao sam ulicama i cijelim tijelom osjećao neobičnu slabost i zadovoljstvo koje osjećaš kad poslije duge bolesti prvi put kročiš zemljom. Uvjerivši se da me nitko ne prati, rastrgao sam papirić s telefonom i bacio ga u koš. Istina, iz nekog sam se razloga svejedno potrudio zapamtiti broj.

Idućeg dana, naravno, nisam nazvao. Nakon toga svaki dan živio sam u nekoj strepnji i iščekivanju. Jednom prilikom, kad sam se vratio s posla, žena mi je rekla da je zvonio telefon, no kad mu je prišla, zvono je prestalo. Nakon nekoliko dana sâm sam podigao slušalicu kad je telefon zazvonio i opet ništa nisam čuo, točnije, čuo sam da je na drugom kraju netko oprezno spustio slušalicu. Ili mi se učinilo?

Ni sâm nisam znao što misliti. Počelo mi se pričinjati da na ulicama i u autobusima ponekad uhvatim pogled špijuna na sebi. Na portirnici instituta postajao sam nervozan kad bi dežurni zaštitar nekako previše značajno i dugo promatrao moju propusnicu.

Prošla su dva-tri mjeseca. Neočekivano me nazvao moj stari školski prijatelj. On je sad bio poznati odvjetnik za kriminalna djela i živio je u Berlinu. Kao i obično, dogovorili smo se

prošetati po gradu, a poslije toga doći kod mene doma na ručak. Moja se žena veoma obradovala njegovu pozivu. On je uvijek na mene pozitivno djelovao, a posebno sad bilo mi je potrebno da živnem.

On je bio oštrouman sugovornik, mrvicu lakomislen, ali uvijek dobar prijatelj. Svaki put kad bi se vratio iz Berlina, donio bi hrpu viceva koji bi položaj Reicha opisivali bolje od svake informacije.

– Heil Hitler, hvala za pozornost. – rekao je on i spustio slušalicu. Tako je obično završavao telefonski razgovor uzimajući u obzir da se svi hotelski telefoni prisluškuju. Mislim da sam se prvi put nakon dugo vremena iskreno osmijehnuo. Sad sam i sâm vjerovao da i moj telefon prisluškuju.

Moj prijatelj i ja o svemu što se događalo u Njemačkoj imali smo isto mišljenje. Usput, upravo je on bio jedini čovjek kojem sam rekao za našu studentsku psinu.

– U tisućljetni Reich ne vjerujem, no za našu generaciju ga je dovoljno. – običavao je govoriti kad bi se načela ta tema. Kao i svi ljudi skloni humoru, bio je pesimist. Prošle se godine, sudeći po Istočnom bojištu, pokazalo da je precijenio sposobnosti Reicha. Prošli put kad je došao rekao sam mu to i on se usprotivio.

– Upravo suprotno, – rekao je – potcijenio sam Hitlerovo ludilo. Susreli smo se u predvorju hotela. Čim smo izašli na ulicu i odmaknuli se na sigurnu udaljenost, rekao sam mu – Hajde počni. Hitler ulazi u sklonište, a tamo...

– Bože moj! – uskliknuo je on – Viceve o skloništima sad prepričavaju jedino stražari. Sad su u modi vicevi iz ciklusa „Sagojed“.

– Što je to? – upitao sam.

– Slušaj. – rekao je on i stao prosipati jedan za drugim vic iz toga ciklusa.

Njihova je poanta bila u tome da se Hitler, čuvši izvještaje s Istočnog bojišta, tobože bacao na pod svojeg kabineta i počinjao gristi tepih. Prošli smo nekoliko četvrti, a on je još prepričavao viceve iz tog sad već doista neiscrpnog ciklusa. Zauvijek sam zapamtio posljednji iako je bio daleko od najboljeg.

Znači tako. Hitler ulazi u trgovinu i kupuje novi tepih.

– Hoćete li da vam zamotam ili ćete ga gristi ovdje? – pita prodavač.

Upravo kad je to izrekao, iza ugla je nama ususret naišao moj gestapovac. Zbunio sam se ne

znajući bih li ga pozdravio ili ne. Sljedeći trenutak shvatio sam da to nije primjereno i odjednom primijetih da su moj prijatelj i on kimnuli jedan drugom.

Prošli smo dalje. Zamračilo mi se pred očima. On je nastavio govoriti, ali ja nisam razumio ni jednog slova. Njegov je glas dopirao izdaleka... Grozničave misli letjele su mi glavom. On radi za Gestapo... Pozvali su ga kao svjedoka... Strijeljat će me.

I svejedno, postojala je još posljednja nada da je gestapovac njegov slučajni poznanik. Možda se on s njim susretao zbog nekog pravnog djela. Nije mi uzalud govorio da se oni miješaju ne samo u političke nego i u kriminalne slučajeve...

Ali kako to provjeriti? I odjednom mi je sinulo. Vrlo lako! Trebam ga izravno pitati i eto. Ako ga poznaje sasvim slučajno, reći će mi tko je on, a ako ga poznaje profesionalno, naravno, izmislit će nešto.

– Usput, tko je bio čovjek kojeg si pozdravio? – pitao sam ga nakon nekoliko minuta. Gospode, kako sam čekao njegov odgovor, kako bih ga obrglio kad bi mi rekao svu istinu!

– Ma jedan. – odgovorio je on s usiljenom nemarnošću.

Osjetio sam kako se na trenutak zbunio. Sve otad bilo je kao u magli. Objavili su zračnu uzbunu. Potrčali smo. Pokraj jedne razrušene kuće vidjeli smo staro, s jedne strane urušeno sklonište.

Ugurao me u rupu i sam se skotrljao za mnom po betonskim stubama. Iznad nas su zalajali protuavionski topovi. Negdje ne baš blizu pala je bomba i osjetio sam kako se pod nama strašno zaljuljala zemlja. Postupno se oganj protuavionskih topova preselio na drugi dio grada i otuda su prigušeno dopirale eksplozije bombi.

Mislio sam, koliko god strašno bilo poginuti pri bombardiranju, svejedno je neusporedivo strašnije poginuti od ruke Gestapa. I nije stvar u mučenju. Ima u tome nešto mistično. To je jednako strašno kao da te uguši utvara.

Možda je stvar u tome da te odvajaju od svih i kažnjavaju u ime cijele države.

Što sam ja zapravo napravio? Pisao sam o onome što je ionako znao svaki pismeni čovjek. Zar sam ja izmislio zakone njemačkoga jezika? I zašto se ono što svatko zasebno vidi ne smije uvidjeti zajedno? A što je najvažnije, odakle taj osjećaj krivnje? Znači, ja sam nekad šuteći, a da nisam ni primijetio, prihvatio uvjete te igre. Zašto bih se inače predao tom osjećaju?

Još smo uvijek sjedili na hladnom betonskom podu prekrivenom krhotinama cigle. U polutama se činilo da je pod poprskan lokvama krvi.

– E kvragu! – rekao je on i stao se otresati – Na to se, izgleda, nemoguće priviknuti.

Prekopao je kaput i izvukao paket cigareta.

– Hoćeš?

– Ne. – rekao sam.

On je nekoliko puta kresnuo upaljačem. Zapalio. I odjednom se kraj mene u polutama svjetlom cigarete osvijetlila njegova okrugla glava. Silueta glave jasno ocrтана vatrom. Kao nišan, neočekivano sam pomislio i glava se ugasila. Ja sâm nisam osvijestio svoju odluku. Neka se njegova glava osvijetli još tri puta, odlučio sam, i učinit ću to. I svejedno poslije trećeg puta odlučio sam ga ponovo upitati.

– Slušaj, Emile, – rekao sam – koga si to pozdravio na ulici?

Očito je nešto osjetio u mom glasu. Sâm ja najednom sam osjetio mokru krvavu tišinu skloništa. U taj se čas s tavana među gredama počela rasipati zemlja. Čulo se kako zrnca pijeska zveckajući udaraju o pod.

– Pa gestapovac ako baš hoćeš znati, a zašto? – pitao je.

Tijelo mi se opustilo.

– Odakle ga znaš? – upitao sam.

– Zajedno smo studirali. Na zadnjoj su ga godini vrbovali i on je našao zgodnim posavjetovati se sa mnom...

– I ti si mu savjetovao?

– Što ti je, jesi poludio! – odjednom se zaderao – Ako čovjek želi savjet treba li ići u Gestapo, znači da je on za sebe već odlučio. Trebaš biti lud da ga odgovaraš... Ali o čemu se radi?

– Daj mi da zapalim. – rekao sam.

Protegnuo je kutiju u tami. I tada sam shvatio da se moja desna ruka oslanja na krhotinu cigle koju sam stiskao u njoj. Trgnuo sam ruku od njene skliske, hladne površine. Čini se da Emil ništa nije zamijetio. Ispričao sam mu sve.

– I ti bi u to povjerovao? – uskliknuo je uvrijeđen.

– A zašto mi odmah nisi rekao? – na pitanje sam odgovorio pitanjem.

Osjetio sam u tami kako se napeto zagledava u mene.

– Nekako mi je bilo neugodno objasniti da mi je gestapovac poznanik. – rekao je on malo razmislivši.

Osjetio sam kako su među nama prostrujali nekakvi trnci. Vjerojatno je i on to osjetio.

Sa stropa su se i dalje rasipala zrnca pijeska.

– Izgleda da se stišalo. – rekao je ustajući – Pođimo odavde dok se još ne svali na nas.

I odjednom me uhvatio hihot. Bila je to ili histerija ili vrsta olakšanja. Sjetio sam se sigurnog skloništa koje je gestapovac obećao. Odjednom sam se zamislio o tome što su obećali Njemačkoj i što još uvijek obećavaju i cijela naša njemačka povijest zadnjeg desetljeća učinila mi se čudovišnom u svojoj komičnosti.

– Ne znam čemu si se smijao. – rekao je Emil kad smo izašli gore – Vidiš li što su nam učinili...

– Da, vidim. – rekao sam ja, zacijelo još uvijek ne shvaćajući u potpunosti sve što su njegove riječi značile. A značile su, između ostalog, da je našem starom prijateljstvu došao kraj. On se posramio priznati da poznaje gestapovca, a na toj osnovi ja se nisam posramio pomisliti da bi me on mogao izdati. Čini se premalo da bi se prekinulo prijateljstvo? Ustvari čak previše. Prijateljstvo ne voli iskušenja, to ga omalovažava i obescjenjuje. Ako su prijateljstvu potrebne kušnje, odnosno materijalne garancije, tada ono nije ništa drugo doli duhovna razmjena dobara. Ne, prijateljstvo nije povjerenje kupljeno cijenom kušnji, već povjerljivost do svake kušnje, zajedno s tim to je užitek, sreća od same ponoće bezuvjetnog duševnog predavanja bliskom čovjeku.

Družim se s tim čovjekom – znači da u njega imam potpuno i bezgranično povjerenje zato što je u mom osjećaju skrivena misao o velikoj bratskoj svrsi čovjeka. Ma kakve kušnje... Ako ih sudbina pošalje, one će biti jedino potvrda misli, a ne čvrst dokaz partnerove čestitosti. No ja sam se izgleda raspričao...

– Popijmo za to da se takvo što ne ponovi. – rekao sam ja iskoristivši neočekivanu pauzu. Učinilo mi se da su ga prisjećanja nekako previše raspalila, drugi su počeli obraćati pozornost na nas.

– Popijmo. – pristao je, vidno smeten svojim dugim pripovijedanjem.

Ispili smo. Šampanjac je već bio topao i moja zdravica samom mi se učinila

neuvjerljivom.

Moj se sugovornik očigledno umorio od svoje pripovijetke i čak je nekako blago otupio. Ne bih li ga osokolio, rekao sam da sam prošle jeseni bio u Zapadnoj Njemačkoj gdje me zadivio prijateljski odnos naroda prema našoj delegaciji. On je kimnuo glavom u znak slaganja. Čini se da mu se to sviđjelo. I tad je možda još jednom bljesnuo, ako je u tome što je dotad govorio i bilo nekakvog bljeska.

– Mi Nijemci, – rekao je jedva suzdržavajući osmijeh koji mi se taj put učinio drukčijim nego dosad, čak posve ne asimetričnim – mi Nijemci dugo čuvamo poštovanje prema batini.

Na to smo obojica prasnuli u smijeh i možda bi naš smijeh trajao do beskonačnosti da nisam zamijetio da se s pristaništa k vrhu penju ljudi. Kako se pokazalo, gliser je već pristao.

– Oju! – nekako je žalosno i gordo uskliknuo i potrčao k molu.

Po tom meni nerazumljivom uzviku, koji je došao iz same dubine njegove njemačke duše, osjetio sam da je do grla sit ruskog jezika i da je odlučio završiti.

Dio kupača još se uvijek vukao do pristaništa kad je on tamo priskočio. Vidio je svoje. Moglo se čuti kako glasno pozdravljaju jedan drugog i još iz daljine počinju jedni s drugima razgovarati. Mi smo se upravo tako glasno pozdravljali kad smo bili u Njemačkoj. Kad se navikneš da ljudi oko tebe ne razumiju jezik, zaboravljaš da te svejedno čuju...

Penzioner je još uvijek sjedio za stolicom sa svojom bezvoljnom damom. Sjetio sam ga se, osjetivši na sebi njegov pogled.

– Znači, Nijemac je? – upitao je iznenađeno.

– Da, – rekao sam – a zašto?

– Tako, ja sam mislio da je Estonac. – primijetio je pomalo razdraženo, kao da bi saznajući to na vrijeme, mogao donijeti neke mjere.

– Iz NjDR ili SRNj? – upitao je uskoro, pokazujući intonacijom da se, naravno, situacija već ne može popraviti, ali barem se može saznati dubina dopuštene pogreške.

– Iz SRNj. – rekao sam.

– Je li spominjao Kiesingera? – neočekivano je upitao blago se naklonivši prema meni s određenom komunalnom znatiželjom.

– Ne. – rekao sam

– E-e-e – rastegnuo je penzioner s lukavom svečanošću i kimnuo rumenom glavom.

Prasnua sam u smijeh. Bio je veoma zabavan, taj penzioner. I on je prasnua u prigušeni slavljenički smijeh.

– A što on može reći. – obratio se kroz smijeh svojoj sugovornici – Mi ionako sve znamo preko novina...

Nijemac je smiješeći se, prišao stolicu zajedno sa ženom i kćerkom. Upoznao me s njima i ja sam već čisto retorički predložio da popijemo još jednu bocu. Njegova je žena odmahнула glavom i pokazala na sat, pridignuvši preplanulu mladu ruku. Kao svi oni i ona je nosila veoma otvorenu haljinu, bila je sportski građena i mladolika. Svejedno je bilo čudno vidjeti ženu koja je preživjela cijelu epohu svojeg naroda i usto još onako izgledala. Učinilo mi se da bi djevojka sa zadovoljstvom popila malo šampanjca kad bi roditelji pristali. Njezin otac i ja čvrsto smo se rukovali i oni su otišli u smjeru hotela.

– Mi smo pobijedili, a oni se provode. – rekao je penzioner, gledajući za njima i dobrodušno se osmjehujući.

Ja nisam ništa odgovorio.

– Ako želite, – već mnogo strože obratio se on svojoj sugovornici – sutra ću vam donijeti knjigu francuskoga akademika Maurouxa „Život i pustolovine George Sand“.

– Da, želim. – pristala je ona.

– Također rijetka knjiga – rekao je penzioner – tamo su opisani svi njeni ljubavnici, kao: Frederic Chopin, Prosper Merimee, Alfred de Musset...

On se zamislio, prisjećajući se ostalih ljubavnika George Sand.

– Maupassant – neuvjereno je sugerirala žena.

– Kao prvo, treba govoriti ne Maupassant, već Guy de Maupassant, – strogo je ispravio penzioner – a kao drugo, njega tu ne ubrajamo, ali cijeli niz drugih europskih ličnosti ubrajamo...

– Bit ću vam veoma zahvalna. – rekla je žena popustljivo zaobilazeći diskusiju.

– Nego što, to je rijetka knjiga. – primijetio je penzioner i ubacio u džep vojničke bluze svoju brojanicu – Čekajte me sutra na istom mjestu u isto vrijeme.

– Obavezno ću vas čekati. – uljudno je rekla žena.

– Čekajte. – čvrsto je ponovio penzioner i kimnuvši rumenom glavom, dostojanstveno pošao preko bulevara sitnim koracima.

Žena je pogledala za njim i pitala me s određenom zabrinutošću: – Što vi mislite, hoće li doći?

– Naravno, – rekao sam – kud će drugo...

– Zna, ima ih svakakvih. – uzdahnula je žena. Nepomično je sjedila za stolićem i sad se činila veoma nezgrapnom i usamljenom.

Platio sam račune konobarici i pošao u kavanu piti kavu. Sunce se već dovoljno nisko spustilo nad morem. Gliser koji je dovezao ženu i kćer njemačkog fizičara gotovo pust otplovio je prema plaži. Kad sam ušao u otvorenu kavanu, penzioner je već sjedio za stolom s gomilom drugih staraca. Među njihovim isušenim kafenastim licima njegovo se lice isticalo rumenom nezavisnošću.

8. Список источников и литературы

Биография и очерк творчества, <http://faziliskander.com/FI/Biografia.html> (7-ое сентября 2015 г)

ВАЙЛ П. Л., ГЕНИС, А. А. *Сталин на чегемском карнавале*. http://apsnyteka.org/540-vail_genis_stalin_na_chegemskom_karnavale.html (9-ое сентября 2015г)

ВЯТКИН В. Ю. *Биография Фазилия Искандера*

<http://ria.ru/spravka/20140306/998133629.html> (5-ое сентября, 2015 г)

ГОГОЛЬ Н. В. *Несколько слов о Пушкине*. <http://feb-web.ru/feb/gogol/texts/ps0/ps8/ps8-050-.htm> (8-ое сентября)

ЖОЛКОВСКИЙ *Летним днем*.

http://www.nm1925.ru/Archive/Journal6_2015_4/Content/Publication6_1382/Default.aspx#sdfootnote18anc (7-ое сентября 2015 г)

ИСКАНДЕР Ф. А. *Избранное: Летним днем*. Советский писатель. Москва 1988г

ИСКАНДЕР Ф. И. *Кролики и удавы: Поэт*, ЭКСМО. Москва 2011г

ИСКАНДЕР Ф. А. *Эссе и публицистика*, http://lib.ru/FISKANDER/isk_publ.txt (8-ое сентября 2015 г)

КАЗАК В. *Лексикон русской литературы XX века*. РИК «Культура». Москва 1996г

КОЖЕМЯКИН В. *Вся Россия – зал ожидания счастья*.

http://faziliskander.com/FI/Zal_ozidania_scasta.html (8-ое сентября, 2015 г)

СУГЯН И. М. *Диссертация на тему: Репрезентация авторской позиции в художественных и публицистических произведениях Ф.А. Искандера.* Тверь 2012г

Sažetak

U šezdesetim godinama prošlog stoljeća u ruskoj književnosti započinje razdoblje Otepeli u kojem je cenzura u umjetnosti relativno oslabjela. Bez obzira na to, još uvijek nije dopušteno otvoreno kritizirati vlast i režim. Fazil Iskander bio je jedan od pisaca koji usprkos cenzuri nikada nije napustio Sovjetski Savez iako mu je jedno vrijeme bilo zabranjeno objavljivati radove zbog sudjelovanja u radu almanaha „Malen'kij gigant bol'shogo seksa“. Dok su neki pisci emigrirali, a neki krijumčarili svoje radove na Zapad gdje bi ih tiskali, Iskander se služio drukčijim metodama. On je svoje ideje maskirao upotrebom različitih metafora i alegorija, koristeći takozvano ezopsko pismo, tako da su unatoč senzuri ipak dopirale do čitatelja – obrazovanih, ali i onih malo manje obrazovanih. „Na ljetni dan“ reprezentativan je primjer upotrebe metafora s ciljem izmicanja cenzuri.

U ovoj pripovijesti Fazil Iskander na prvi pogled opisuje dva naizgled potpuno različita svijeta – jedan mračan i okrutan svijet rata i drugi sasvim uravnotežen i spokojan život jednog ruskog crnomorskog odmarališta. Međutim, nije tako teško uočiti da Iskander ove svjetove ne razdvaja i ne suprotstavlja jedan drugom, već ih isprepliće i jedan aludira na drugoga. Čitavim nizom prenesenih značenja i aluzija Iskander se suprotstavlja režimu u kojem živi.

Iskander sva svoja djela piše na ruskom jeziku, a većinu svog života provodi upravo u Moskvi. S obzirom na abhasko porijeklo pisca i teme njegovih djela, koje su uvijek na ovaj ili onaj način povezane s rodnim gradom, u ovom se slučaju nameće i pitanje njegove nacionalnosti. Možemo li Iskandera smatrati ruskim nacionalnim piscem? Na ovo pitanje odgovorila bih potvrdno, jer Iskander suosjeća sa cijelim ruskim narodom te dijeli s njima svima kulturnu i povijesnu pozadinu.

Fazila Iskandera danas možemo smatrati klasikom ruske književnosti. Njegova su djela prevedena na brojne svjetske jezike, uključujući i hrvatski. Iako ne postoji puno njegovih djela u hrvatskom prijevodu, Iskanderove ideje mogle bi lako zainteresirati hrvatskog čitatelja. Stoga je u ovaj rad uključen prijevod pripovijetke kao doprinos rasprostranjenu njegovih djela u hrvatskoj kulturi.

Ključne riječi: Fazil Iskander, *Na ljetni dan*, ezopsko pismo, nacistička Njemačka, Sovjetski Savez, kritika režima, nacionalnost pisca, problem prijevoda

Ключевые слова: Фазиль Искандер, Летним днем, эзоповское письмо, нацистская Германия, Советский Союз, критика режима, национальность писателя, проблемы перевода

Životopis

Tea Pejar, rođena 24. 09. 1990. u Metkoviću, gdje je završila osnovnu i srednju školu, jezičnu gimnaziju te paralelno pohađala školu stranih jezika (engleski i talijanski jezik). Akademske godine 2009./10. upisala Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, smjer ruskog jezika i književnosti te talijanskog jezika i književnosti. Zvanje prvostupnika na oba smjera stekla 2013. godine, te upisala diplomski studij ruskog jezika i književnosti te računalne lingvistike. Godine 2015. dobila studijski boravak u trajanju od pet mjeseci u Moskvi na Filološkom fakultetu Moskovskog državnog sveučilišta. Među izvanfakultetskim aktivnostima bilježe se prevođenje knjiga s talijanskog jezika za Dialektos d.o.o. te sudjelovanje na međunarodnoj konferenciji u Minsku International NooJ 2015 Conference gdje je izložen njen rad na temu *Prilagodba nestandardnoga hrvatskog jezika tweetova standardnom jeziku.*